

PISANII SÂNGEORZENE

- SPIRITUALITATE, ISTORIE ȘI TRADIȚIE LOCALĂ -
ANUL VI, NR. 8(60), AUGUST 2017

PISANII SÂNGEORZENE

- Spiritualitate, Istorie și Tradiție -

ANUL VI, NR. 8 (60), AUGUST 2017

PISANII SÂNGEORZENE

Revistă de spiritualitate, istorie și tradiție locală

Fondatori: profesor FLORIN HODOROGA
teolog ALEXANDRU DĂRĂBAN

REDAȚIA: Casa de Cultură Sângeorz-Băi, str. Republicii nr.33,
jud. Bistrița-Năsăud; E-mail: florin.hodoroga@gmail.com
Jucu, str. Jucu-Herghelie nr. 67, jud. Cluj; E-mail: adaraban17@yahoo.ro;
alexandrudaraban53@gmail.com

TEHNOREDACTARE: Alexandru Dărăban

Revista poate fi citită pe rețeaua de internet la adresele:

<https://independent.academia.edu/DarabanAlexandru>

<http://en.calameo.com/accounts/3280504>

<https://pisaniisang.wordpress.com>

Coperta 1: Două sângeorzene în pelerinaj la Mănăstirea Nicula – 15 August 2017

(Foto Grigore Sâmbolan)

Coperta 2: Turistă în stațiunea Sângeorz-Băi în perioada interbelică

(Sursa: Arhive Bistrița)

Coperta 3: Participanții la concertul de privesne de la biserica de peste apă din Sângeorz-Băi

(Foto: Ionuț Rusu)

Coperta 4: Participanții la concertul de privesne de la biserica de peste apă din Sângeorz-Băi

(Foto: Ionuț Rusu)

Fotografiile din acest număr provin din cadrul Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (colecția fotografii), din arhivele personale ale artistului Maxim Dumitraș, Claudiu Dărăban și de pe rețeaua Facebook.

Cuprins

CUPRINS.....5

EVENIMENT

GRIGORE SÂMBOAN, *Am venit la mănăstire doar noi, cu Dumnezeu*.....8

BISERICĂ, ȘCOALĂ, SOCIETATE

MAXIM POP, *Monumentul „Marianu”*.....11

*** *Instrument fundațional pentru institutele de învățământ și educație din*

Districul Năsăudului în Transilvania.....13

EMIL SÂNGEORZAN, *Părerii asupra Așezămintelor Grănicerești Năsăudene*.....16

DORIN DOLOGA, *Localitatea Sângeorz-Băi în anii 1924-1925*.....21

RESTITUIRI

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI, *Unele idei despre necesitatea de reforme
privitoare la instrucțiunea științelor naturale din institutele noastre de învățământ*.....25

GEORGE UZA, *Aminitiri, amintiri*.....30

TRADIȚII

TEODOR CÂMPAN, *Ornamentica arhitecturală populară folosită în zona
folclorică Sângeorz-Băi*.....40

MĂRTURII DIN COMUNISM

MAXIM (IULIU-MARIUS) MORARIU, *Între tinerețe și comunism – interviu cu
teologul Alexandru Dărăban*.....48

EVENIMENT

Am venit la mănăstire doar noi, cu Dumnezeu

Grigore Sâmbuan

Am venit la mănăstire doar noi, cu Dumnezeu, spun surorile Cătălina și Ana din Sângeorz-Băi. Adăpostite în cort, cântă pricesne de răsună dealul Niculei. Au 68 și respectiv 63 de ani și au ajuns la Nicula ieri la amiază. Dumnezeu ne-a purtat de grijă. Atunci când ești cu Dumnezeu și Maica Domnului, ei te ajută și nu te lasă la greu. În cinstea Maicii Domnului am venit și ea ne ajută pe toți, ea ne poartă de grijă, ne dă ajutor.

Firi sfătoase, se bucură că stăm de vorbă și află că vin la Nicula de când erau mici. Eram prin clasa a 5-a sau a 6-a când am venit prima dată. Atunci ne aduceau părinții și de-atunci venim în fiecare an. S-au închinat la icoana Maicii Domnului și s-au împărțășit. Potrivit tradiției, au înconjurat și biserița de lemn de trei ori pe coate și pe genunchi. Ne rugăm pentru toți cei dragi ai noștri și nu numai pentru noi, ci și pentru lumea întreagă, pentru tot omul pe care l-a făcut Dumnezeu, ca El să le dea mântuire la toți. Acesta e scopul vieții noastre pe pământ: mântuirea sufletului. Degeaba alergăm pe valea asta a plângerii fără de Dumnezeu! Dacă nu avem mântuirea și nu-l căutăm pe Dumnezeu, alergăm degeaba!, spune cu ochii închiși și dintr-o răsuflare Cătălina, parcă să audă toți cei din jur cât de importantă e întâlnirea ei cu Maica Domnului, aici, la Nicula. Noi am simțit că rugăciunile ne-au ajutat totdeauna. Ori de câte ori l-am chemat pe Dumnezeu și pe Maica Sfântă, ne-au ajutat! Ori de câte ori am pus înaintea Domnului și a Maicii Domnului dorințele noastre, chiar atunci în acel moment ele s-au împlinit. Nu putem să spunem că nu ne ajută Dumnezeu!

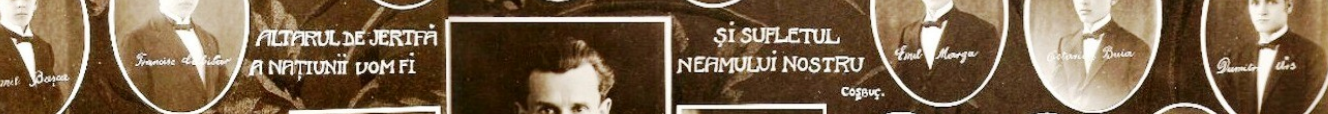
Nu concep să nu vină măcar o zi pe an la Nicula ca să se întâlnească cu Maica Domnului, Cea care le ascultă toate rugăciunile. Atunci când vrei să mergi, să faci un pas către Dumnezeu, vrăjmașul seamănă neghina și nu te lasă, dar dacă îți păstrezi nădejdea în Dumnezeu și ceri ajutorul Domnului Iisus și a Maicii Sfinte, Ei te ajută și nu te lasă! Le dai pe toate deoparte și mergi, iar Ei te ajută!

Mi-au cântat o priceasnă, așa cum fac în fiecare duminică la biserică. Cântau apăsător și prelung, urmărind cu degetele aspre, muncite, șirurile cuvintelor în cartea de pricesne.

Celor care nu au venit niciodată aici, la Nicula, ar trebui să le spunem ce am văzut noi, cu cine ne-am întâlnit și ar trebui să le spunem scopul nostru cu care am venit aici. Ceea ce au spus părinții de-aici în predicile lor, aceea ar trebui să spunem mai departe, iar dacă nu ne vom mai putea întâlni aici pe această vale a plângerii, să dea Dumnezeu să ne putem întâlni în Patria Cerească, toți oamenii pe care i-a făcut Dumnezeu și să nu fim despărțiți niciodată!

ABITURIENTII LICEULUI GRĂNICERESC „GEORGE COȘBUC”

DIN NĂSAUD 1927.

ALTARUL DE JERTFI
A NAȚIUNII DOM FI

ȘI SUFLETUL
NEAMULUI NOSTRU
COȘBUC.

LA REVEDERE ÎN ANUL 1937

D. CRETULE DEJ.

BISERICĂ ȘCOALĂ SOCIETATE

MONUMENTUL „MARIANU”

MAXIM POP

Demult se vorbea de ridicarea unui monument în onoarea fericitului Marianu, fostul vicar al Năsăudului. Demult s-a făcut și colecta spre acest scop, însă niciuna până în ziua de astăzi n-am văzut să se fi făcut vreun pas în lucrul acesta. Unde sunt banii adunați, ce s-a făcut cu ei? Nu știu, dar nici nu am drept de a întreba despre aceasta deoarece pe când se făcea colecta nu eram în acea poziție cât să pot contribui și eu [cu] dinarul meu. Cu toate acestea s-a ridicat un monument care va eterniza memoria acelui bărbat rar. Acel monument este biblioteca numită „Mariană”. Fundamentul acesteia l-a pus un bărbat din statul militar, fost oarecând învățător în școlile normale ale Năsăudului; și acel bărbat e d. căpitan c. r. Silvestru Tomi. Scopul domniei sale a fost ca să fondeze o bibliotecă publică care, pe de-o parte să păstreze memoria lui Marianu, iar de altă parte să fie un ajutor pentru lățirea culturii, putându-se împrumuta cărți de

lectură și alte opuri științifice din ea.

Îndată ce s-a făcut aceasta cunoscut, s-au mai aflat încă bărbați demni care au donat opuri cu aceeași deviză și, așa, s-a înmulțit biblioteca din zi în zi. Unul a dăruit și instrumente fiscale.

Întemeindu-se gimnaziul greco-catolic din Năsăud, fondatorul s-a învoit ca biblioteca „Mariană” să fie totodată și bibliotecă gimnazială sau mai bine zicând, scolastică. Din astă cauză comisia administratoare a destinat în edificiul gimnaziului o chilie pentru bibliotecă, servind aceea totodată și pentru muzeu până la înmulțirea obiectelor când, apoi, se vor așeza în chilie separată. Din partea corpului profesoral s-a ales un bibliotecar care să ia în seamă cărțile și toate obiectele ținătoare de bibliotecă și muzeu și să le așeze la locul destinat, iar comisia administratoare a numit o comisie de doi inși care să le primească acelea de la Reverendisimul domn vicar căruia i se încredinșase biblioteca „Mariană” și să le predea bibliotecarului ales. Pe lângă aceea, comisia administratoare a procurat din cele două sute florin v.a. preliminate pe fiecare an pentru bibliotecă și muzeu, mai multe cărți, mape, etc.

Statutul bibliotecii, după inventarul ce-l am în mână, pe scurt, e următorul:

MAXIM POP

Numele donatorului și ce a donat	Opuri	În tomuri
D. căpitan c.r. S. Tomi a donat Cea mai mare parte din acestea sunt opuri științifice. Pe lângă aceea a donat atlasul cel mare de Stiller, trei mape, un telescop, o mașină electrică care însă fu stricată de un mât încă înainte de predare și sigiliul bibliotecii „Mariana”.	127	232
D. comisar provincial Gavrielu Dorgo Între acestea sunt mai multe broșuri și cărți.	67	73
Rvd. d. vicar G. Moisil	16	16
Dd. căpitani pensionați Nicolae și Teodor Anton	23	35
D. Grigore Pop, paroh	2	2
D. Kovary	2	2
D. Ioan Popescu, profesor în Blaj	1	12
D. Ioan Lazar, teolog pestan, acum rigurosant în Viena	5	16
D. S. Pop	1	1
Rvd. d. Macedon Pop, prepozit	1	4
D. Mariu Marianescu	1	2
D. Macedon Măierean	1	1
D. B. Bosiota	1	1
D. Cosma Anca, înv. normal	1	1
D. Aron Pumnul, prof. în Cernăuți	1	1
D. Ioan Moldovanu	1	1
D. Carol Neckel: balonul lui Neronu, un electrofor și o lagenă de baterie		
D. Florian Porcius: mapa districtului Năsăud		
La acestea a procurat fondul scolastic	63	96

Afară de acestea mai sunt referate încă câteva opuri în inventar care s-au însemnat aici, deoarece sunt decopiate numai de pe niște recipise, însă cărțile însele nu au intrat în bibliotecă. Casina Română de aici încă a dăruit mai multe ziare, toate necomplete.

Pe lângă acestea, fondul scolastic a mai procurat mai multe instrumente fiscale, corpurile geometrice, modele de cristale, o colecție zoologică și alta de minerale. Pentru botanică a dăruit d. F. Porcius o colecție de câteva mii de specii de plante uscate și așezate în legături.

San-Georgiu, 1866¹.

¹ *Sionul Românesc*, Viena, Anul II, 1866, nr. 17, pp. 201-202.

INSTRUMENT FUNDAȚIONAL

pentru institutele de învățământ și educație din Districtul Năsăudului în Transilvania

În aceste timpuri de o grea cercetare pentru poporul român credem a face onorabililor noștri lectori o bucurie singulară, punându-le în vedere actul de sus, prin care districtul Năsăudului (cu un areal de 51 mile² și 51.000 locuitori) a dedicat spre scopuri școlare o avere de circa un milion și jumătate florini. Nu credem să existe un al doilea district românesc în tot largul României care să fi adus atari sacrificii pe altarul culturii naționale ca Districtul Năsăudului, mai cu seamă dacă vom considera că averea donată de el poate numi – dinarul văduvei. Glorie vouă, Românilor Năsăudeni! Prin „Instrumentul fundațional” voi v-ați ridicat înșivă un monument măreț care vă va preamări numele pentru toți vecii. Fie ca și alte comunități române, mici și mari, să urmeze sublimul vostru exemplu și tot sufletul român să se simtă din nou stimulat a sacrifica pentru cultura națională avere și putere!

Actul însuși sună precum urmează:

Regimentul al II-lea român de graniță din Transilvania nr. 17 din 44 comunități politice, care sunt:

Năsăud, Salva, Rebrîșoara, Mititei, Rebra-mare, Hordou, Zagra,, Mocod, Nepos, Runc, Feldru, Parva, Telciu, Bichigiu, Romuli, Suplai, Găureni, Poieni, San-Georgiu, Ilva-mică, Leșu, Sant-Iosif (Poiana), Rocna-veche, Maieru, Ilva-mare, Măgura, Rocna-nouă (Șanț), Borgo-Prundu, Borgo-Suseni, Borgo-Mijloceni, Borgo-Joseni, Borgo-Rusu, Borgo-Tiha, Borgo-Bistrița, Borgo-Mureșeni, Monor, Gledin, Nușfalău, Sântioana, Ragla, Morăreni, Rușii-munți, și Budacul-român.

Toate aceste comunități, ca un corp moral și ca jurisdicție grănicerească militară, sub timpul sistării institutului militar și-au format două fonduri care s-au numit: *Fondul de montur* și *Fondul de provente* și ambele aceste fonduri s-au administrat prin superiorii militari.

Cu ocazia dizolvării acestui institut militar de graniță în anul 1851, *fondul proventelor* din administrația organelor militare s-a transpus în administrarea organelor financiare provinciale, rezervându-se întrebările de proprietate ale acelui fond și al izvoarelor lui pentru o dezbatere și decideră mai târzie, iar *fondul monturului* se îndura Maiestatea Sa C.R. Apostolică prea bunul nostru Monarh, Francisc Iosif I-ul, încă cu aceea ocazie a-l declara de proprietate cumulativă a celor 44 comunități foste grănicerești din 13 martie și 1 august 1851 au decis că acel fond să nu se împartă între proprietarii grăniceri, ci să rămână în toată integritatea lui, iar din veniturile lui curate să se ajutoreze fiii foștilor grăniceri la institute mai înalte de învățământ.

Pentru deciderea asupra stării *fondului proventelor* și a întrebărilor de proprietate, atât despre fond, cât și despre izvoarele lui, s-au făcut din partea reprezentanților foștilor grăniceri mai de multe ori prea umiliți pași la locurile competente până la Prea Înaltul Tron și în urmă sperându-se ca decizia definitivă în privința acestor fonduri nu va mai fi departe, sus-numitele comunități prin comitetele comunale înmulțite s-au înfățișat înaintea oficialatului districtual al Năsăudului în 27 și 29 septembrie și 5 și 6 octombrie, apoi în 13 și 21 septembrie 1862 și sub toate prescripțiile legilor sustătoare au dat la protocol în cele ce

INSTRUMENT FUNDAȚIONAL
pentru institutele de învățământ și educație din Districtul Năsăudului în Transilvania

privește institutele de învățământ și educație pentru poporul fost grănicer din acest district, următoarea:

Învoire

Noi subscrișii, reprezentanți ai tuturor comunităților din fostul regiment al II-lea român de frontieră în Transilvania și acum cuprinse în districtul autonom al Năsăudului, facem prin aceasta cunoscut tuturor cărora se cuvine, în prezent și pe viitor, cum că toate comunitățile reprezentate prin noi și însemnate la capătul documentului acestuia cu numele lor propriu, deliberând fiecare în parte și, apoi, înțelegându-se laolaltă și după ce au ajuns la convingerea deplină cum că recunoștința este o mărgea din cele mai prețioase în șirul virtuților omenești, cum că darurile din care s-au împărțit de către Augusta Casă Domnitoare a Austriei și în zilele mai de aproape de către Augustul Împărat Francisc Iosif I, de către Augusta Împărăteasă Elisabeta și de către Înălțimea Sa Arhiducele Rainer sunt neprețuibile și caută să rămâie pentru posteritate eternizate; - mai încolo cum că monumentul cel mai apt pentru acest scop mareț va fi dacă aici în Năsăud se va ridica un templu pentru muse și pentru creșterea tinerimii care, apoi, să mărească suvenirea sus-atinselor Maiestăți și a generosului Arhiduce din aceeași prea înaltă familie, - și după ce aceleași comunități, din experiența de toate zilele, au priceput că nimic nu poate fi pe astă lume lui Dumnezeu mai plăcut și oamenilor mai folositor decât dezvoltarea inimii omenești și că acesta numai prin institute de învățământ se pot înfăptui, - prin noi ca mandatarii lor legitimi și trimiși și, în special, în cauza prezentă, au statorit și încheiat cu putere pentru fiecare comunitate și pentru fiecare membru din comunitate împrumut obligatoriu și nestrămutabil următoarele:

I. Toate fondurile așa-numite confiniare înființate în timpul cât a susținut regimentul al II-lea român de frontieră în Transilvania și adică: fondul așa-numit al *proventelor* și al *monturului* (Montursund Proventenfond), a căror dezlegare definitivă sta acum înaintea Maiestății Sale, prea bunul nostru Împărat și marele Principe Francisc Iosif I-ul, străpunându-se nouă ca ale noastre în proprietate și posesie, să nu se împartă în proprietățile comunități, fără să rămâie așa laolaltă și să formeze un întreg nedespărțibil al comunelor proprietare, precum au fost pe timpul sistării regimentului și fiecare comunitate să aibă la totul acesta numai o parte ideală inescindibilă.

II. Fondul așa-numit al *monturului*, ca proprietate a celor 44 comunități care au constituit regimentul al II-lea român de frontieră în Transilvania, - fiind încă la desființarea regimentului menit prin proprietarii lui pentru stipendia, așa de acum încolo să aibă numirea de *Fondul de stipendia*, - iar fondul așa-numit al *proventelor*, având noi de cuget a-l consacra cu totul pentru școli, de acum încolo să se numească *Fondul scolastic*.

III. Toate izvoarele fondurilor acestora de *stipendii* și *scolastice*, precum sunt regaliale, dreptul de cârciumărit, dimpreună cu cârciumăritul așa-numit de trei luni de toamnă, apoi munții și pădurile care și până acum au fost destinate exclusiv spre sporirea acestor fonduri și, apoi, oricare alte izvoare care s-ar mai deschide din aceasta, precum mori de tot soiul, mașini, fabrici, plutărit, etc. și iarăși ce s-ar cumpăra sau dona pentru aceste fonduri și pentru scopul lor, să se comaseze așa cât acelea să formeze un complex de bunuri ale fostelor comunități marginare și să aibă numirea de munți, etc. ai fondului, respectiv scolastic de stipendia.

Complexul acesta de bunuri, atât cu ocazia predării obiectelor de proprietate prin comisia ce se va exmite spre acest scop, cât și după aceea, să se conscrie într-un instrument

INSTRUMENT FUNDAȚIONAL
pentru institutele de învățământ și educație din Districtul Năsăudului în Transilvania

care să fie ratificat și legalizat prin jurisdicțiunile politice cât acelea să servească ca document de-ajuns spre comprobarea deplină a dreptului de proprietate al numitelor fonduri la toate obiectele conscrise, față cu orișicine, fie persoana privată ori morală.

IV. Întreg complexul acesta de bunuri să se administreze – laolaltă – în comun prin comitetul confiniar ce a stat și până acum de la desființarea regimentului și prin amploiații economici aleși de acesta prin absoluta majoritate a voturilor, nicidecum însă prin aclamațiune. Amploiații administratori vor fi subordonați comitetului confiniar (grăniceresc), iar comitetul va administra independent, însă așa cât de la punctele protocolului acestuia nu va putea și nu-i va fi iertat a se depărta nici cât e o linie. Despre aceasta va veghea oficiul politic districtual din Năsăud dimpreună cu consistoriul episcopului diecezan care, ambii, vor purta suprainspecțiunea peste numitele fonduri și administrarea lor.

Pentru administrarea economică a fondurilor se vor compune statute îndată după predarea fondurilor și a izvoarelor lor, de care vor avea amploiații administrativi a se ține strâns și comitetul confiniar a le respecta.

Pentru compunerea statutelor acestora se va îngriji președintele comitetului confiniar în coînțelegere cu bărbații noștri de știință și capacitate, atât din mijlocul nostru, cât și din alte părți.

Primirea și ratificarea statutelor se poate întâmpla prin adunarea generală a comitetului confiniar, fiind de față două din trei părți a membrilor ordinari.

Amploiații administrativi se vor salariza amăsurat recerînțelor, fiind cu luare aminte la modul observat și la alte fonduri publice din țară, că speșele administrației să nu fie de tot în disproporție cu veniturile și pentru aceea au să se aleagă oameni practici, apți spre acest serviciu, dar puțin la număr, iar aceia căroro le va fi concretizat manipularea cu bani și cu cărțile de preț, au să depună cauțiunea amăsurată ce se va satori de comitet după împrejurări, luând în considerație și uzul observat la alte fonduri publice¹.

(Va urma)

¹ Școala Română, Sibiu, Anul I, 1876, nr. 43, pp. 341-343.

598
PUBLICAȚIILE CERCULUI STUDENȚILOR NĂSĂUDENI
„GEORGE COȘBUC”, CLUJ

ARHIVELE
STATULUI

2489

3371

BIBLIOTECA

Emil Sângeorzan
student în drept, Cluj

Părerî...

asupra

*Așezămintelor Grănicerești
Năsăudene*

CUPRINSUL

Extras — Către cititor

Puncte de plecare

Achitarea burselor. — Satele grănicerești. — Obârșia relexor.

La Fonduri

Statutele, fondul de burse și Instrumentul Fundațional. — Iniințarea
Fondurilor. — Administrația de după războiu. — Distribuirea burselor. —
Cinstirea strămoșilor.

Restul averilor grănicerești

Rezultate ale administrării. — Responsabilitatea și politica în așeză-
mintele grănicerești. — Oameni vechi și noi. — Ce vrem noi? —
Incheiere. — O concluzie. — Adaus.

TIPOGRAFIA NAȚIONALĂ G. MATHEIU, BISTRIȚA

CERCUL STUDENȚILOR NĂSĂUDENI „GEORGE COȘBUC” CLUJ

EXTRAS

din procesul verbal nr. 5 – 1933 al ședinței plenare a cercului Studenților „George Coșbuc”, ținută în seara de 31.03.1933

Ședința plenară a Cercului Studenților Năsăudeni „George Coșbuc”, după ce s-a ascultat expunerea făcută de către colegul nostru d-l Emil Sângeorzan, privitoare la instituțiile grănicerești, considerând că niciunul din membrii săi – în lipsă de alte informații – nu mai are nimic de adăugat, își însușește întrutotul conținutul ideilor cuprinse în paginile următoare și cere ca această broșură să fie dată publicității, ca emanând de la colectivitatea studenților grăniceri.

Deci această broșură este prima publicație ce apare în cadrul Cercului nostru, rămânând însă proprietatea literară a autorului ei, care este totodată și însărcinat cu eventuale informații ulterioare, dacă va fi cazul.

Din ședința plenară a Cercului Studenților Năsăudeni „George Coșbuc” Cluj, ținută în seara de 31 martie 1933.

Președinte:
Nicolae Mute

Secretar general:
Oct. Mihăese

Iubite cititor,

Multe vei fi citit în viață, bune și rele, urâte și frumoase, drepte și nedrepte, adevăruri și minciuni – că hârtia multe rabdă și pe toți câți vor să scrie îi rabdă – și dacă nu ți s-a întâmplat nimic și ai știut scăpa teafăr din paianjenișul tuturor celor citite, fii bun și citește și rândurile cele ce urmează.

Sunt scrise așa pe apucate, între două sesiuni de examene, între carte și birou. De aceea, nimic nu ne îndreptățește să avem pretenția de a fi scris, nici ceva perfect și nici ceva ce nu s-a mai expus de nimeni.

Poate unele lucruri și situații le-am prins și caracterizat așa cum au fost sau cum sunt, poate multe le-am prins și judecat numai parțial și, în fine, poate multe le-am prins și caracterizat ori judecat greșit și deformat, așa cum îți vezi uneori chipul în oglinzi concave. Aceasta s-ar putea atribui poate și neputinței noastre de orientare în asemenea chestiuni și poate lipsei unei pregătiri tehnice care ne-ar fi putut ajuta mult să despiciăm altfel chestiunile respective și să le sistematizăm astfel.

Însă o mare parte a neajunsurilor de care se resimt aceste pagini, se datorează lipsei totale de material informativ. Dacă am fi știut noi câte nu le știm dacă am fi avut timpul și mai ales mijloacele necesare și posibilitatea de a cerceta arhivele instituțiilor grănicerești, îndrăznim să credem că ne-am fi putut prezenta cu o lucrare cu mult mai aproape de ceea ce ar trebui să fie broșura de față.

Firește, că privind lucrurile prin prisma unei critici severe, poate n-ar trebui să dăm publicității rândurile de față. Noi însă credem că decât să nu întreprindem nimic de teama imperfecțiunii, e mai bine să facem ceea ce ne ajută puterile și mijloacele noastre, că asta, totuși, dovedește că ne ocupăm și noi cu ceva.

Perfecțiunea? Spre aceasta năzuim și noi. O vom atinge vreodată și cât și cum? Greu de spus.

Influențați de mediul vieții noastre publice din ultima vreme – cu toate neajunsurile ei – poate uneori am ajuns la concluzii cam aspre la adresa celor ce au condus instituțiile noastre grănicerești în anii de după război.

Noi, însă – o spunem deschis – n-am scris cele ce urmează, nici cu gândul să ne batem joc, ori să atacăm diferite personalități din pătura noastră conducătoare, nici să facem jocul nimănui și nici cu gândul la vreo răsplată din partea cuiva. Dacă putem fi nemulțumiți de ceva, apoi aceasta este concepția pe care conducătorii acestor instituții au înțeles să o aplice în timpul conducerii lor, firește raportându-ne la testamentul strămoșilor și la ceea ce ar fi putut să fie, pe lângă o conducere mai prevăzătoare.

Sunt aici crâmpie și licăriri de năzuințe din sufletele noastre din sufletele noastre tinere, dornice de o viață ceva mai bună, așa cum ne-o descriu cărțile înțelepților de la Platon și Socrate, până în zilele noastre.

Deci, iubite cititor, nu-ți cerem altceva decât să înțelegi sufletul tânăr – cu toate pornirile lui.

Cluj, mai 1933

Emil Sângeorzan

Așezămintelor grănicerești văzute de un student în anul 1933

Puncte de plecare...

Achitarea burselor

După nenumărate pertractări, discuții, amânări și dibuiri, onorata conducere a Fondurilor Grănicerești din Năsăud, în sfârșit, a reușit să arunce praf în ochii studențimii din acest ținut cu strămoși legendari. A împărțit câteva burse anemice, reduse și ciuntite și achitate cu întârziere de ani de zile, iar prin felul cum le-a știut împărți a creat mai multe categorii de studenți grăniceri cu tot atâtea feluri de drepturi la acele burse.

Nu ne îndoim că în prima și, oarecum, cea mai fericită categorie, intră unii dintre colegii noștri care în virtutea – nu știm căror drepturi și considerente, - au ridicat întreaga bursă a anului 1930-1931, precum și aceea a anului 1931-1932. În a doua categorie urmează colegii care au ridicat întreaga bursă a anului 1930-1931 și o parte din aceea a anului 1931-1932. În al treilea rând urmează colegii ce au ridicat numai bursa anului 1930-1931 întreagă și, apoi, vine rând o categorie mai inferioară de grăniceri care nu meritau să primească nici bursa anului 1930-1931 întreagă, ci numai o parte din ea. Noi nu știm cum s-a făcut, dar la aceștia n-au mai ajuns banii...! Și aceasta s-a întâmplat în anul Domnului 1933!

Iată-ne, deci, împărțiți – într-un mod oarecum arbitrar – în caste, cu deosebite privilegii, nu știm de cine și după ce criterii atribuite. Firește, nu-i aceasta cea mai mare nenorocire ce ni se putea întâmpla. Poate există și mai mari? De aceea, ca să nu ne surprindă, credem că trebuie să-ncercăm prevenirea lor.

Apoi, faptul că la 22 septembrie 1932, un deputat al județului Năsăud se ocupă de administrarea Fondurilor în plin Parlament, cerând Ministerului Instrucțiunii Publice să se intereseze mai de-aproape de această instituție, pare a ne spune că modul actual de administrare, nu-i cel mai strălucit. Deci, se simte nevoia unei primeniri.

Satele grănicerești

Vedem, apoi, mândrele sate grănicerești de altădată ajunse pradă mizeriei și tuturor curentelor nesănătoase, împrăștiate în lungul și latul lor de tot felul de interesați ce vor să profite din confuzia și tulburarea ce o întrețin. Știm bine cu toții că starea lor materială și, inclusiv, cea morală depinde în bună parte de felul cum sunt administrate averile grănicerești. Ori starea de azi, de confuzie și nesiguranță, principiile și sfaturile de toate soiurile ce li se predică de către diferiți gheșeftari și profitori, cu tot atâtea soiuri de interese, au creat în mintea poporului de la sate un spirit de neîncredere, încât omul de cea mai bună credință ajunge în situația de a fi privit drept un farsor (un fel de șolomonar) sau un nou mincinos, ce voiește numai să-l amăgească.

Așezămintelor grănicerești văzute de un student în anul 1933

Obârșia relilor...

Obârșia celei mai mari părți a greșelilor și greutăților, în care ne zbatem, pare a se găsi în bună parte, atât în lăcomia unora ce s-au vârat să fie ori conducători de instituții de interes obștesc – ori purtători de cuvânt a mulțimilor pe care, nu o dată, le-au amăgit cu promisiuni de-a dreptul deșarte – cât și în lipsa unui simț de cumpătare căruia dacă i s-ar fi dat mai multă însemnătate, se puteau înconjura multe din greșelile și greutatele de azi.

De aceea, noi tinerii și nepricepuții studenți, neinițiați încă în tainele încâlcite ale manevrelor de suprafață și de culise, începem să credem că generația de conducători – care leagă și dezleagă totul în averile și-n ținutul Năsăudului nostru drag – n-a fost la înălțimea chemării sale. Firește, noi știm bine că avem și excepții. Avem printre noi și oameni în fața cărora ne descoperim cu smerenie și a căror muncă cinstită și noi știm să o prețuim așa cum se cuvine. Pe aceștia îi înconjurăm cu respectul nostru și îi lăsăm în pace să-și trăiască zilele în singurătatea lor cinstită. Noi vrem să ne ocupăm de ceilalți, de „oameni de ispravă” ce au condus efectiv instituțiile grănicerești în anii de după război. De ei și de isprăvile lor.

Imediat ce îngerul păcii a scoborât printre popoarele lumii, au urmat și la noi zece ani buni în care se putea și trebuia totul organizat, primenit și ajustat după măsura și caracterul împrejurărilor și vremilor noi ce ne-au fost dat să trăim. Însă elanul, simțirea cea nouă de ușurare a sufletelor și de înfrățire generală, voința ce promitea să facă din România Mare o nouă țară fericită – o nouă „Dacia Felix” – toate s-au risipit în vânt, cu o repeziciune vertiginoasă (pentru viața unui popor), iar forțele menite să fie întrebuințate pentru îndeplinirea altor idealuri, au fost puse la dispoziția politicii de partid și măcinate între pietrele de moară ale intrigii și interesului personal. Cei zece ani buni au fost confundați cu zece vaci bune de lapte pe care oricine se socotea în drept să le mulgă numai pentru ei. Iar interesul de strâmt egoism personal a fost ridicat la rangul de cult și frâna moralei și prevederii azvârlite printre lucrurile a căror nevoie nu o mai simți.

Și așa... în locul unor așezăminte consolidate și trainice ale averilor grănicerești, astăzi ne găsim în fața aceluiași resturi vechi și anacronice ce amenință cu prăbușirea.

Și la noi, ca și aiurea, totul se aruncă în sacul fără fund și primitiv al crizei generale ce bântuie omenirea de la o margine la cealaltă a lumii. Însă dacă privești mai atent toate faptele, în funcție de cauzele și efectele lor, vezi că numai o parte din ele pot fi puse în sarcina acestei crize. Pe când o altă parte destul de însemnată, se cuvine să fie pusă în sarcina celor ce le-au săvârșit. Sunt mulți aceia care știu aceasta mai bine decât noi... De ce tac?

(Va urma)

LOCALITATEA SÂNGEORZ-BĂI ÎN ANII 1924-1925

Dorin Dologa

În anii 1924-1925 localitatea Sângeorz-Băi se afla într-o situație politică, economică, socială și culturală specifică. Analiza acestei situații ne permite să apreciem posibilitățile de dezvoltare ale localității la momentul respectiv.

Din punct de vedere politico-administrativ în fruntea localității se afla primarul Alexandru Buia și notarul Elizeu Dărăban¹. Primarul și membrii consiliului local s-au implicat în încercările de dezvoltare economică și culturală a localității. Aceștia au făcut eforturi privind construirea în anul 1921 a unei uzine hidroelectrice. În anul școlar 1923-1924 a luat ființă Școala de meserii din Sângeorz-Băi, care funcționa pe lângă școala primară din localitate.

În ceea ce privește situația culturală, la Sângeorz-Băi funcționau două școli, Școala primară și Școala de meserii², în cadrul cărora activau șase învățători, Teodor Epurean, Ion Marcu, Iustin Sohorca, Maxim Lupoai, Emilia Olteni și Laura Chintăuan. La Sângeorz-Băi existau două biserici și activau doi preoți și anume preotul paroh Aurel Chintăuan și preotul Aurel Șorobetea³.

Din punct de vedere economic la Sângeorz-Băi în anii 1924-1925 nu exista nici o capacitate industrială. Existau un număr de 32 meseriași și comercianți. La Sângeorz-Băi activau un număr de 11 băcani: Ion Andronesi, Simion Avram, Andrei Crăciun, Iosif Ganz, Gerson Goldberger, Iacob Laxner, Ludovic Moise, Naftali Schwartz, Sarah Seidenfeld, Iosif Szabó, Gheorghe Uza. Existau de asemenea un număr de 5 cârciumari: Simion Avram, Fanny Brecher, Andrei Crăciun, Iosif Ganz și Ludovic Moise. Activitatea de măcelar era exercitată de 5 persoane: Porta Baruch, Israel Bermann, Aron Goldberger, Alexandru Larionesi și Mandel Nadel. La Sângeorz-Băi își practicau meseria un număr de 4 cizmari: Mihail Grün, Isidor Herșcovici, Alexandru Simimi și Traian Wagner. Mai existau un număr de 2 brutari: Isac Bermann și Amalia Ilieș, 2 croitori: Moise Grün și Sigm. Grün, 2 comercianți de piei: David Baruch și Solomon Goldberger, 2 tăbăcari: Iacob Glaser și Sever Popp, 2 tâmplari: Iosif Cunta și Grigore Macavei și 1 comerciant de vite, David Baruch. Prin activitatea lor aceștia asigurau necesarul de consum pentru populația din Sângeorz-Băi. Meseriașii și comercianții din Sângeorz-Băi puneau în valoare resursele locale: lemnul din apropiere, pieile de animale, carnea, laptele, cerealele produse în zonă. Existența unui număr de meseriași și comercianți însemna venituri suplimentare pentru primărie, prin impozitele pe care le plăteau.

¹ *Anuarul „Socec” al României Mari*, vol. II, 1924-1925, Editura „Socec & Co” S.A., București, p. 212.

² Aceasta și-a încetat activitatea în anii crizei economice din 1929-1933.

³ *Anuarul „Socec” al României Mari*, vol. II, 1924-1925, Editura „Socec & Co” S.A., București, p. 212.

DORIN DOLOGA

Primăria obținea cele mai mari venituri din exploatarea pădurilor, dar orice venit suplimentar era binevenit. Meseriașii și comercianții aveau venituri mai bune decât ale țăranilor, pe care le obțineau în fiecare lună și care depășeau necesarul traiului familiei, având capacitatea să acumuleze. Raportat la cei 3590 de locuitori¹, numărul meseriașilor și comercianților era redus. Dintre cei 32 de meseriași și comercianți numai 10 erau români, iar restul erau evrei, sași sau maghiari. Deși majoritatea covârșitoare a populației din Sângeorz-Băi era românească, numai 30 % dintre meseriași și comercianți erau români. Populațiile care au venit și s-au așezat în Transilvania: sași, maghiari, secui, evrei, au o anumită aplicare nativă pentru practicarea de meserii. Românii nu sunt antitalent, dar nu au avut acces la bresle, la școli. Sașii și maghiarii au știut să-și păstreze privilegiile prin interzicerea accesului în bresle a românilor. Interesele lor au fost ca românii să fie robi ai pământului, fără școală și fără calificare. Românii nu au avut posibilitatea decât de a-și face școli confesionale pe lângă biserici. Ei nu au putut să-și facă școli de meserii decât după anul 1918.

Ocupația de bază a românilor din Sângeorz-Băi era agricultura și creșterea animalelor la nivel de mică gospodărie țărănească, ceea ce asigura necesarul de produse și bani unei singure familii, neexistând posibilități de acumulare și respectiv de investiții. Populația românească trăia din activitatea agricolă și producea strict pentru nevoile familiei.

La Sângeorz-Băi funcționau și două instituții de credit: Banca „Izvorul”, cu un capital de 20 000 de lei, având ca președinte pe dr. Andrei Monda și Cooperativa sătească „Consum”. Nici una din aceste instituții de credit nu avea în portofoliu dezvoltarea afacerilor. Banca „Izvorul” avea un capital redus, iar Cooperativa sătească „Consum” se ocupa așa cum arată și numele acesteia de acordarea unor credite pentru consum.

În ceea ce privește căile de comunicație, drumurile erau nemodernizate, iar rețeaua de căi ferate a zonei puțin dezvoltată, ceea ce nu era de natură să stimuleze dezvoltarea localității. La Sângeorz-Băi nu exista nici o societate de transport de mărfuri sau de persoane.

Tabloul situației politice, economice, sociale, culturale a localității Sângeorz-Băi în anii 1924-1925 indică situația unei localități aflată într-un stadiu incipient de dezvoltare. Lipsa capitalului, fie local, fie din afara zonei, făcea ca dezvoltarea localității să fie anevoioasă. În aceste condiții dezvoltarea localității s-a făcut într-un ritm lent și haotic, în funcție de interesele și capacitatea unor întreprinzători locali.

¹ *Ibidem*, p. 212.

ANUARUL „SOCEC” AL ROMÂNIEI-MARI

ANNUAIRE „SOCEC”
DE LA GRANDE-ROUMANIE

„SOCEC” ANNUARY
OF THE GREAT-ROUMANIA

„SOCEC” NAGYROMANIAI
CIMTÁRAS ÉVKÖNYVE

„SOCEC” ADRESSBUCH
VON GROSS-RUMÄNIEN

ANNUARIO „SOCEC”
DE LA GRANDE-ROMANIA

Адресный Указатель
БОЕН-РУМЛИНИ

1924 VOL. II — ~~ANNUAIRE~~ 1925

EDITURA „SOCEC & Co” S. A.—BUCUREȘTI

Librăria — SOCEC & Co — Papetăria

SOCIETATE ANONIMA

BUCUREȘTI — Succursale: IAȘI, PLOEȘTI, CRAIOVA, CALĂRAȘI, GALAȚI, SLIBOZIA

SOSESC ZILNIC

RESTITUIRI

Depozitul Gura Cormăii.

Aici se depozitează lemnul rotund expediat din Valea Cormăii. În această vale, avem o linie ferată forestieră în lungime de 14 km. având legătură cu calea ferată română în gara Maieru.

Parcul căii ferate forestiere constă din :

1 locomotivă cu 60 HP.

4 perechi vagoane trucuri cu o capacitate de încărcare de câte 12 tone.

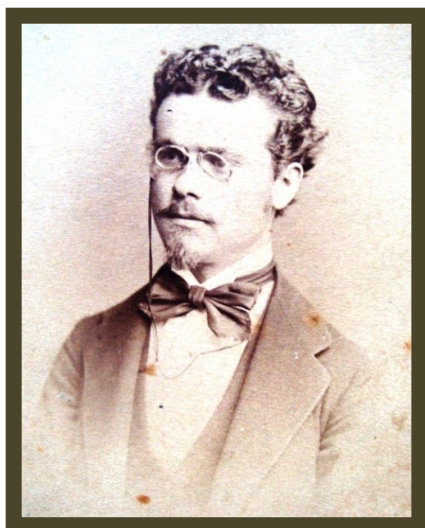
Pentru materialul lemnos exploatat din raza ocolului Anieș, nu există fabrică de cherestea. Între anii 1928—1929, se proiectase construirea unei fabrici în Anieș cu o instalație modernă însă din cauza crizei economice ivită la sfârșitul anului 1929, acest proiect a fost abandonat.

În consecință, tot lemnul exploatat din raza ocolului silvic Anieș trebuie să fie transportat la fabrica din Ilva-Mică, la o depărtare de 15 km.

UNELE IDEI DESPRE NECESITATEA DE REFORME PRIVITOARE LA INSTRUCȚIUNEA ȘTIINȚELOR NATURALE DIN INSTITUTELE NOASTRE DE ÎNVĂȚĂMÂNT

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

XIII

În semestrul al II-lea: Botanica (2 ore).

De ore ce numai de prin luna lui martie și aprilie putem găsi în natură plante înflorite, sunt de părere că la începutul semestrului să se explice școlarilor rădăcina, trunchiul, foile, fructele, sămânța, dar chiar și florile. Pentru că tratarea acestora să aibă succes, să se procedeze intuitiv, ceea ce se poate întâmpla foarte ușor dacă fiecare învățător se pregătește înainte, adunându-și rădăcini, trunchi, flori și fructe și acum le poate arăta școlarilor uscate. Aceste elemente morfologice sunt de lipsă pentru că altcum ar trebui să stea prea mult la fiecare specie. Asemenea să se arate în școală elementele anatomice, respectiv să se examineze trunchiul unei plante acotiledone (hrib, mușchi), cu un monocotiledon (păpușoi) și de

dicotiledone (fag, stejar, etc.).

După terminarea elementelor morfologice ar fi bine să se propună mai întâi plantele criptogame după atlante și ierbare și anume: ciupercile de pe câmp, muscarul, tăciunile de grâu, mucegaiul, brânca ursului, mușchiul de munte, coada calului, feriga vulgară, limba corbului.

Plantele fanerogame este bine să se propună atunci când se află în floare la care ocazie se poate desface și descrie floarea înaintea școlarilor. De aceea, planul de învățământ are să se dea libertate învățătorului cu privire la ordinea ce va urma în tratarea singuraticelor specii de plante. Fiecare învățător va începe cu acele plante care înfloresc în ținutul respectiv mai întâi, așa unul va începe cu viorelele de primăvară pentru că în acel ținut aceste apar mai întâi, așa altul va începe cu anemonele, altul cu spânzul (heleborus) ș.a.m.d. Și ca să familiarizeze pe școlari cu ele, va ieși cu ei din când în când pe câmp și-i va îndemna să le adune înșiși de pe câmp.

Sumarul celor ce trebuie propuse în decursul întregului semestru este următorul:

1. Păpușoiul; 2. Ovăzul; 3. Meiul; 4. Trestia de zahăr; 5. Orezul; 6. Grâul; 7. Secara; 8. Orzul; 9. Crinul alb și roșu; 10. Tulipanul; 11. Ceapa; 12. Aiul (Usturoiul); 13. Varza (Curechiul); 14. Napii; 15. Muștarul; 16. Ridichea; 17. Hreanul; 18. Viorele; 19. Răsada (Zmeurița); 20. Macul sălbatic și de grădină; 21. Nalba bună și mare; 22. Teiul; 23. Garoafa (Vâzdoaga); 24. Săpunelul; 25. Inul; 26. Vița de vie și sălbatică; 27. Agrișul; 28. Cuișorul;

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

29. Rosariul sălbatic; 30. Trandafirul; 31. Părul; 32. Mărul; 33. Scorușul; 35. Măceșul; 36. Prunul; 37. Cireșul; 38. Vișinul; 39. Piersicul; 40. Murul (Murea); 41. Zmeurul; 42. Fragul; 43. Fasolea; 44. Mazărea; 45. Bobul; 46. Lucerna; 47. Trifoiul; 48. Salcâmul (Acățul sălbatic); 49. Jugastrul; 50. Petrinjelul; 51. Mărarul; 52. Cucuta mică, mare și de apă; 53. Leușteanul; 54. Cornul și sângerelul; 55. Cartofii; 56. Tăbăcul; 57. Mătrăguna; 58. Măselarița; 59. Ciuma (Stramoniul), 60. Potroaca; 61. Rosmarinul; 62. Măghereanul; 63. Busuiocul; 64. Isopul; 65. Menta creată; 66. Cimbrul de grădină și de câmp; 67. Sofranul sălbatic; 68. Podbalul; 69. Podbalul; 70. Cicoarea; 71. Păpădia; 72. Ochiul bouului; 73. Georginele; 74. Floarea soarelui; 75. Coada șoricelului; 76. Liliacul (Siringa); 77. Frasinul; 78. Oleandru; 79. Urzica; 80. Cânepa; 81. Homeiul; 82. Pepenii; 83. Castraveții; 84. Cucurbita; 85. Bostanii; 86. Stejarul; 87. Fagul; 88. Carpenul; 89. Mesteacănul; 90. Arinul; 91. Ulmul; 92. Nucul; 93. Castanul; 94. Alunul; 95. Salcia; 96. Plopul; 97. Pinul; 98. Bradul; 99. Jneapănul; 100. Tisa; 101. Cipresul.

Pe lângă folosirea plantelor, cum se găsesc în natură, respectiv în grădina școlii, să se întrebuințeze la propunerea botanicii atlante și cu deosebire plantele uscate din ierbarul ce fiecare școală trebuie să-l aibă.

Venind la fizică, sunt de părere că aceasta să se trateze astfel cât în clasa a III-a să se sfârșească, iar în clasa a IV-a să nu se propună numai elementele din chimie și aceasta se poate face ușor desemnându-se și aici două ore la săptămână.

În semestrul I ar fi să se propună din fizică: mai întâi ce se numește materia, corp, fenomene, apoi proprietățile generale ale corpurilor: întinderea, divizibilitatea, atomi, molecule, nepenetrabilitatea, porozitatea, compresibilitatea, inerția, gravitatea. Proprietățile speciale: cele trei stări de agregare, diversele stări ale corpurilor solide, precum: duritatea, maleabilitatea, tenacitatea, adeziunea și capilaritatea. Apa: proprietățile apei, apa curată, elasticitatea și compresibilitatea apei, apăsarea la fund și la pereți, vasele comunicante, apeductele, fântâni arteziene, principiul (legea) lui Arhimede, notarea corpurilor, presa hidraulică. Aerul: proprietățile aerului, precum: elasticitatea, greutatea, apăsarea, barometrul, sifonul, pompa aspiratoare respingătoare – aspiratoare-respiratoare, mașina pneumatică, balonul lui Heron, stropitoarea de foc. Căldura: ce este căldura, fântânile căldurii, acțiunea căldurii asupra corpurilor, întinderea corpurilor prin căldură, termometrul lui Celsius, schimbarea stării de agregare prin căldură, precum înghețarea, topirea, evaporarea, fierberea, sublimarea și distilarea, procesul arderii, conductibilitatea și radierea căldurii, corpii diatermani și atermeni, buni și răi conducători de căldură.

Semestrul al II-lea. Sunetul: nașterea, propagarea și celeritatea sunetului, reflexia sunetului și ecoul, sonometru. Magnetismul: magneți naturali și artificiali – busola magnetică, armătura magnetică. Electricitatea: fenomenele electrice, conducători buni și răi de electricitate, electricitatea sticlei (pozitivă) și a rășinii (negativă), pendulul electric, mașina electrică, galvanismul, pila lui Volta și a lui Bunsen, efectele luminoase prin descărcare, argintire, aurire, telegraf electric. Lumina: ce este lumina și fântânele ei, fenomenele optice mai însemnate: propagarea luminii, celeritatea și intensitatea luminii, reflexia și refracția luminii, oglinzi plane și sferice, prisma și lentile, descompunerea luminii în prismă și culorile. Fenomenele aerului în urma modificării de temperatură precum: vânturile, negura, norii, ploaia, neaua, grindina, roua, bruma; fenomenele optice precum curcubeul, aurora dimineții și de seară, lumina polară; fenomenele electrice: fulgerul, tunetul, trăsnetul, parafulgerul.

În clasa a IV-a. Chimia, două ore la săptămână.

Semestrul I: ce sunt fenomenele fizice și chimice – combinații chimice – analiza și

Unele idei despre necesitatea de reforme privitoare la instruirea științelor naturale din institutele noastre de învățământ

sinteza – echivalente – afinitate chimică. Apoi: chimia anorganică și anume: oxigenul, prepararea acesteia, oxidare, acizi, baze – hidrogenul și prepararea lui – azotul cu combinațiile sale – cărbunele și rolul său în natură, acidul carbonic, gazul luminător și gazometrul; sulfura, acidul sulfuric, fosforul, producerea acestuia, acid fosforic; clorul, producerea acestuia, acidul cloric și clorhidric – bromul, acid de brom, - iodul – florul – siliciul – barul – arsenul, acidul arsenic – caracterizarea metalelor – kaliul, combinațiile sale, kalisalpetru, pulberea de pușcă – natriul: natronul, natronul acid sulfuros și folosul, clor-natriul; amoniacul, calciul, combinațiile sale, bariul, stronțitul, magneziul, aluminiul, fierul, manganul, cromul, cobaltul, nichelul, zincul, cositorul, plumbul, bismutul, antimoniul, cuprul (arama), mercurul, argintul, aurul, platina.

Propunerea acestei părți din chimie se facilitează foarte tare prin împrejurarea aceea căci are să se trateze în paralel cu mineralogia din care multe, precum metalele toate ș. a. sunt numai repetare.

Semestrul II: Chimia organică: aerimele organice (acidele) – acidul oxalic – de furnică – de oțet – de unt – valeriană – de grăsime – lactic – de măr – de vin de citrone, folosul acestora. Alcoolurile: alcoolul de etil (de vin), de metil și de amidon. Bazele organice. Baze vegetale, baze alcaloide, animale, baze organice artificiale.

Combinațiile organice indiferente: hidratele carbonifere, celuloze, amidonul, dextrinul, gummi, zahărul, clorofilul, uleiurile eterice, rășinile (terpentina, calafioriul, ceara roșie, cauciucul, gutapercha), substanțele cleioase, substanțele proteice: albumina, fibrina, caseina, alimentele conținătoare de albumină (ouăle, laptele, carnea, pâinea). Descompunerea combinațiilor organice – descompunerea de sine, fierberea, producerea spiritului de vin, producerea de bere, putrezire, descompunere prin distilare uscată; nașterea teierului, fotoghinului, benzinei, parafinei și petrolului.

Acesta ar fi sumarul materialului ce ar trebui să se propună încă în școlile primare, la care mai adaug ca propunerea să se facă cu reflectare deosebită la foloasele vieții practice. Făcându-se aceasta, rezultatele instrucției vor fi cele mai binecuvântate, atât pentru viața practică, cât și pentru continuarea din școlile medii.

XIV

Am sosit la punctul ultim. În p. 6, XII al acestui tratat am accentuat cum că reformele instrucției, în general a științelor naturale, în special, se țin și introducerea unei inspecții bune. Ce folos vom avea de planul detaliat, de ustensilele procurate, de încăperile corespunzătoare, iar de altă parte nu se va îngriji nimeni că planul să execute, pruncii să frecventeze școala, învățătorul să nu absenteze și să folosească toate ustensilele ce-i stau la dispoziție. Scopul reformelor școlare numai așa se va ajunge dacă, îndeplinind toate cele amintite, lucrul se va completa punându-se peste școli un control sever care să vegheze cu ochi ager ca toate să se îndeplinească bine. Inspecția sub care stau școlile noastre confesionale, în genere, se reduce la nula, cel puțin după cât îmi este mie cunoscut. La școlile de confesiune greco-catolică sunt bătute de soarte. Toată inspecția directă este concretizată de protopopi, respectiv vicari, apoi preoților locali care, atât cei dintâi, cât și cei din urmă nu au pricepere, nici destul interes de înaintarea școlilor. Onoare excepțiilor care sunt rare! Preoțimea noastră, în genere, nu se pricepe la supravegherea și controlarea școlilor, căci nu posedă cunoștințele pedagogice-didactice nedispensabile pentru un inspector de școală. Și

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

acestea nu le posedă pentru că nu are de unde. Până când se află tinerii noștri prin seminarii, se torturează bieții numai cu dogme, apoi cu limba greacă, latină și ebraică. Pedagogia nu se propune nicidecum, se propune numai cu numele unele idei pedagogice, unele schițe biografice, însă numai aceea ce este mai necesar pentru preot ca inspector nu se propune; apoi cu teorii seci, zău, nu se pot crește inspectori de școală și încă inspectori buni. Aici se mai asociază și fatalitatea ca la ocuparea posturilor de profesori se reflectă numai la aceea ca să fie popă bun, teolog învățat, doctor în toate dogmele, însă nu se reflectează ca cel puțin profesorul de pedagogie să fie totodată și pedagog bun, nu numai teoretic, dar și practic, căci alumnii seminariali numai de la astfel de oameni pot câștiga calificare suficientă pentru funcția de inspector. O muiere de casă nu poate critica nicicând pe bucătăreasa sa pentru mâncări dacă dânsa nu știe însă și să fiarbă, căci se expune blamului. Asemenea și un inspector de școală care nu posedă cunoștințele pedagogice. Am fost mai de multe ori martor la examene la care învățătorii au obținut îndestularea inspectorului tractual și local prin aceea că școlarii le-au știut recita ceva din catehism și istoria biblică și au cântat câteva cânturi bisericesti. Cu astfel de inspecție nu merge.

La necalificarea insuficientă de inspectori scolastici primită în seminar se mai adaugă puținul interes ce-l cultivă preoțimea noastră pentru ramura pedagogiei. Mulți, după ce ies din seminar, necum să-și propună vreo foaie pedagogică, vreo carte pedagogică, dar nici cele învățate nu-și iau osteneala să-l mai repete. Pentru o mare parte din preoțime, durere, egoismul și materialismul cel mai excesiv sunt idolul la care se închină.

Cu astfel de inspecție și inspectori nu mai merge.

Dacă preasfinții mitropoliți și episcopi împreună cu cinstitele consistorii voiesc să-și conserve școlile confesionale, la ce altcum îndatorați de națiune, dacă vor, că școlile noastre populare să nu figureze numai cu numele, atunci sunt rugați să se îngrijească altmintrelea de prosperitatea lor. Pe lângă introducerea reformelor amintite mai sus, în genere și în special, față de științele naturale, sunt îndatorați să se îngrijească de o suprainspecție bună; spre acest scop trebuie să-și crească oameni bine calificați pentru această misiune. Se subînțelege ca pentru de a ajunge la acest rezultat, trebuie să premeargă o reformare chiar în institutele seminariale în care să se mai lase ceva din dogme, apoi din latină și ebraică și să se pună pondere mai mare pe toate acele obiecte care pot să presteze preoțimii noastre ajutor la luminarea poporului și cu deosebire să se pună pondere însemnată pe studiile pedagogice.

O suprainspecție bună și cu bun succes numai atunci von căpăta, după părerea mea, când le vom scoate de sub inspecția protopopilor și vom crea spre acest scop inspectorate de sine care să nu aibă altă afacere decât numai școlile. Spre acest scop ar trebui ca diecezele să se arondeze în districte sau inspectorate scolastice. În fiecare district să se conceadă un bărbat de școală cu inspecția, controlarea tuturor școlilor din acel district. Acest inspector să fie subordonat de-a dreptul unui inspector general sau diecezan care să fie totodată referent scolastic în consistoriu sau în sinod. Inspectorul districtual să nu aibă altă afacere decât școlile, acestea să le viziteze cât de des și la fiecare pătrar de an să raporteze inspectorului general despre starea lor. Se înțelege că acești inspectori să fie mai bine salariați. Nu-mi pasă dacă la aceste posturi se vor desemna și protopopi sau preoți; numai acesta să-și priceapă misiunea bine și să nu aibă altă funcție. Acești inspectori ar avea să țină conferințe învățătoresți cât de dese, barem o dată pe an în care să lucre la înlăturarea defectelor existente în școlile din respectivul district. Asemenea ar avea dânsul să conducă cursurile învățătoresți de repetare ș.a.m.d.

În acest mod, cred eu, s-ar croi o direcție și o viață nouă pentru învățământul poporului. În scurt timp am aplauda avantajele școlilor, ne-am bucura de un progres eminent

Unele idei despre necesitatea de reforme privitoare la instrucțiunea științelor naturale din institutele noastre de învățământ

și binecuvântat cu cele mai frumoase fructe.

Mi-am permis a-mi exprima părerile mele privitoare la reformele ce ar fi să se introducă în școlile noastre populare; am făcut aceasta în acest studiu cu toată sinceritatea și franchețea, rezervându-mi dreptul de a continua la altă ocazie partea studiului meu despre școlile medii. Dar, înainte de a termina, repet rugarea ce o adresez cu deosebire d-lor învățători ca ideile mele din acest studiu să-l aprecieze, să-l ia în discuție, să-l cioplească, să le completeze sau să-l ciungareze și, astfel, cu puteri împreunate să conlucrăm la ameliorarea învățământului din școlile populare¹.

¹ Școala Română, Sibiu, Anul II, 1877, nr. 52, pp. 413-416.

AMINTIRI, AMINTIRI...

GEORGE UZA*

În memoria fiului meu

Dan Alexandru Uza

„Amintirea e singurul rai din care nu putem fi izgoniți”

(Richter)

PARTEA I

TOAMNA ÎN SATUL COPILĂRIEI MELE

Dimineața, mama intra în casă venind din curte de la păsări, zgribulită de frig și ne spunea: „stați în pat că afară-i frig și vine ploaia”, „De unde știi, mamă?”, întrebam noi copiii. „Se aude buciumul din Ilva Mică și atunci plouă”, spunea ea. Încă nu se ridicase pâcla de pe sat și mai mult de pe dealurile apropiate, și aerul mai dens explica transmiterea sunetelor pe o distanță de câțiva km.

Toamna, pentru noi copiii din Sângeorz-Băi, începea când pleca muzica din stațiunea balneară, care cânta în fiecare zi în parc. Stațiunea era din ce în ce mai pustie: nu mai erau vizitatori, copiii cu care ne jucam plecau și ei, se închideau restaurantele și grădina de vară etc. Tot mai multe frunze îngălbenite de vreme cădeau pe aleile stațiunii, „cărările borcutului”, cum spuneau localnicii. Anotimpul bucuriei, al veseliei și al zburdălniciei copilărești trecuse. Toamna se instala și în sufletul meu, mai ales când îmi venea în minte chipul unei fete pe care o simpatizam. Orice copil trece prin asemenea clipe.

Se apropia cu pași repezi începutul școlii. De cele mai multe ori îi însoțeam pe părinții noștri la prăvăliile din sat, de unde cumpăram rechizitele necesare anului care începea. Nu exista în sat librărie ca astăzi. Cărțile le primeam de la școală. Începutul școlii era marcat de clopoțelul din turnul școlii, care la 7,30 chema copiii la studiu. Acesta suna în fiecare zi la aceeași oră amintită. Păcat că această tradiție s-a întrerupt în ultimii ani. Prof. Ciociu T., directorul școlilor din Sângeorz-Băi mi-a promis că o va relua. De mai multe ori i-am spus că un popor care nu-și respectă tradițiile nu are sorți de izbândă. O dată cu începerea școlii, satul devenea mai animat, mai ales dimineața când copiii mergeau la școală și la amiază când plecau spre casă. Copiii erau îmbrăcați pentru un anotimp mai rece, mai târziu cu pantaloni groși de pănură și opinci, la gât aveau agățată

* Continuăm să publicăm și în acest număr din lucrarea *Amintiri, amintiri...*, apărută în Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2001 (pp. 41-61). Mulțumim pe această cale nepotului autorului, Dan-George Uza, care și-a dat acordul pentru publicare.

GEORGE UZA

trăistuța cu cărțile, caietele și penarul. Călimara, dacă o aveau, o țineau în mână, Adeseori se opreau în fața casei prof. A. Șorobetea și aruncau cu pietre în castanul din fața clădirii. Mătușa și mama ieșeau în pragul porții și-i alungau, ca să nu spargă ferestrele.

Satul fierbea de munca culesului de toamnă. Stăteam în fața casei unchiului meu pe o bancă și admiram forfota ce se întetea mai spre seară. Țăranii, în căruțe trase de cai sau de boi, veneau de la câmp cu recolta mai mult sau mai puțin bogată după munca și averea fiecăruia. Parcă-l văd pe călugărul Bâznog (Salvan) cu potcap pe cap, venind pe lângă calul său sur ce trăgea căruța.

În satul meu a fost un obicei, care a dispărut din păcate - așa numita „Cunună”. Fetele și femeile care veneau de la secerat cântau o anumită melodie specifică acestui obicei, în timp ce coborau de pe dealurile apropiate. Când ajungeau în sat ele erau stropite cu apă, țipau, se împrăștiau, apoi iar se adunau și reîncepeau cântecul. Eu am asistat în copilăria mea, aveam 8-9 ani, la ultima cunună ce s-a organizat la Sângeorz de către familia Buia (Diliban). O astfel de manifestare nu puteau să o realizeze decât oameni mai înstăriți. La sfârșitul plimbării prin sat, familia Buia a oferit cununii și invitaților o masă în sala de spectacole a vechii primăriei, care în 1938 a ars. La intrarea în sală, cel mai frumos fecior din sat, Berci Grigore, a luat cununa de pe capul fetei ce conducea spectacolul și a sărutat-o. Îmi aduc aminte de acest fain fecior, care nu s-a gândit atunci că peste 20-25 de ani va face o tumoare pulmonară care-l va omorî. A rămas după el o fată tot atât de frumoasă, azi asistentă medicală. Îmi amintesc că la această petrecere am dansat pe Mărioara și pe Didina, gazdele cununii. Obiceiul cununii se pare că are rădăcini adânci în istoria neamului nostru. El este continuarea sărbătorilor romane ținute cu ocazia semănatului și recoltei (aprilie, octombrie).

Nu-mi amintesc ca țăranii să se fi plâns în acea perioadă că li se fură recolta de pe câmp. În sat domnea liniștea și cinstea. Dacă un cetățean era prins că a furat ceva de la altul, era purtat cu obiectul respectiv în spate urmat de un jandarm și zicea mereu: „cine fură așa pățește”. Eu am văzut în copilăria mea și m-a impresionat în mod deosebit un cetățean cu un stup în spate care spunea cuvintele de mai sus.

Mai târziu a trebuit să părăsesc satul și să plec la liceul din Năsăud. Cu toate că Năsăudul nu era departe de satul meu natal, adeseori veneam sâmbăta după masă acasă; țin minte că odată dorul de casă m-a împins să vin pe jos, împreună cu un alt coleg din Sângeorz-Băi. Venirea mea acasă aproape săptămânal nu era determinată de lipsuri materiale, pentru că la familia Șorobetea, vecinul meu de la Sângeorz și nașa mea, aveam condiții foarte bune de locuit. Dorul de locurile unde am crescut era de neînvinș. Luni dimineața tata mă conducea la gară, la un tren care pleca din Sângeorz în jur de ora patru dimineața. Era o liniște în sat ce contrasta cu seara care trecuse. Așteptam trenul ce venea de la Rodna. În gară se auzea zgomotul ritmic al piuelor lui Dubău de la Podul Cormăii. Când le-ai auzit o dată, nu poți să le mai uiți. Pe acest fond se auzea din când în când orăcăitul braștelor din balta de dincolo de gară, unde astăzi este o șosea asfaltată. Fluierul trenului la tunel făcea să crească emoțiile despărțirii.

Am mai spus că, de mic copil, m-am trezit pescar de lipani și păstrăvi pe Cormaia și Someșul Mare. Toamna, pescuitul devine deosebit de atractiv, pentru că în acest timp vin la undiță lipanii mari, pe care vara nu-i vezi decât foarte rar. Toamna se schimbă nu numai culoarea pădurii, ci și albia apelor care devine mai închisă. Bineînțeles că pescarii schimbă și culorile muștelor. De multe ori ajungeam acasă seara. Coborând de pe Poduri zăream

AMINTIRI, AMINTIRI...

satul ca prin ceață, acoperit de fumul de ieșea din coșurile caselor unde se pregătea cina. Tabloul de mai sus îmi amintește de versurile lui Iustin Ilieș: „Sara sură în sat sărac”.

Zilele treceau la Năsăud destul de încet, așteptând Crăciunul și Paștile. Număram nu numai zilele, ci și orele până la vacanță, la sărbătorile de iarnă.

Marea bucurie abia așteptată de noi, copiii, o aduceau sărbătorile Crăciunului. În fiecare an părinții mei tăiau unu-doi porci. Știam cu o zi înainte de sacrificiu. De fiecare dată venea la noi un om din sat foarte priceput numit Dalergu. După ce omora porcul, mama ieșea din casă cu o sticlă de țuică fiartă - crampăl - și cinstea pe cei care au ajutat. Cu această ocazie, de obicei se povestea despre alți porci tăiați în alți ani și de peripețiile văzute sau petrecute cu aceste ocazii. Dalergu își amintea că, într-un an, familia noastră a avut un porc mare, negru, puternic, pe care de-abia patru bărbați l-au pus jos. Totuși, ei n-au fost destul de tari, pentru că porcul s-a sculat și alerga prin curte cu doi dintre ei, rămași călare pe acesta. Țuica stimula poveștile și amintirile. Noi, copiii, stăteam în jurul focului și abia așteptam ca Dalergu să ne dea o bucățică din urechea sau coada porcului. Aceste amintiri frumoase nu le au marea majoritate a copiilor de la orașe. Eu am ținut foarte mult ca băiatul meu să guste din aceste plăceri. A fost suficient să meargă la țară la asemenea evenimente o singură dată, pentru ca apoi, chiar în perioada studenției, să nu lipsească niciodată. Se bucura și venea și-mi spunea că femeile care au fost chemate la curățatul mațelor (intestinelor) erau foarte vesele sub efectul crampăului.

În ajunul Crăciunului, îndată ce se însera, veneau colindătorii, mai ales copii. Ei cântau cântece cu subiect religios: „O, ce veste minunată!”, „Trei păstori” etc. Părinților mei le plăcea să audă colindând pe Lupu Țiganu. El intra de pe coridor în antreu și cânta singur o colindă cu versuri făcute de el, ce se refereau la gazdă. Avea o voce plăcută, întreruptă din când în când de scurte pauze, semnificând că este obosit și poate bolnav. După colindă era poftit în casă. Avea desagii plini și era puțin dispneic. Primea de obicei alimente. Pe noi, copiii, nu ne lăsa la colindat; fiind noapte se temeau să nu pățim ceva. Seara, mai târziu, veneau obrăzarii, tineri îmbrăcați în fel și chip, cu piei de animale etc., care dansau după o melodie specifică. Când am devenit elev, ne adunam 4-5 prieteni și mergeam la colindat la părinții noștri, la intelectualii din sat etc. De obicei terminam la medicul din sat, care avea o situație materială mai bună. Într-un an am avut o mare surpriză, la care nu ne așteptam. Medicul proaspăt însurat a avut invitați mai apropiați de vârsta lui și pe noi nu ne-a primit la masa scuzându-se că are obligații.

Îmi amintesc că la pomul de Crăciun colindam numai noi familia și formam un cvartet destul de bun, tata, mama și noi, doi frați. Nu aprindeam lampa în casă. Colindam la lumina focului din sobă, care se vedea pâlând pe pereți. Păcat că atunci nu erau mijloace de înregistrare a cântecelor. Astăzi ne-ar fi făcut o mare plăcere să le ascultăm.

Totdeauna în seara de Crăciun, veneau la noi Ion Lupoai, prietenul tatălui meu și doamna Ghizela Pop, care era proprietara farmaciei din sat și căreia domnul Lupoai îi făcea curte. Se bucurau când venea Moș Crăciun cu cadourile aduse de ei și de părinții noștri. În seara de Crăciun și de Anul Nou, fiecare gospodină se străduia să pună pe masă cele mai bune bucate. Nu lipseau din nici o casă sarmalele, colacul cu nucă și mac, etc. Regretatul avocat Flore Șirlincan, vecin cu noi, om cu mult umor, spunea că în casa în care nu se aud forcotind găluștele pe sobă, nu miroase a vinars și a podele spălate, acolo nu-i Crăciun.

În copilăria mea auzeam că în seara de Crăciun și Anul Nou tineretul merge la „strânsură”. Niciodată pentru mine acest termen nu a fost clar. Bănuiam că într-o anumită casă, cu învoirea gazdei, se adună băieți și fete și petrec, colindă, cântă cântece de

GEORGE UZA

petrecere, joacă, etc. Mi s-a spus că strânsură ține toată noaptea, întrucât unii pleacă, alții vin.

În ziua de Crăciun, dimineața, veneau și ne colindau cu orchestra lor cei mai vestiți muzicanți din sat: frații Georgești, Ion și Maxim. Eu eram copil, abia ajungeam să-i văd pe fereastră dacă mă ridicam pe vârful degetelor de la picioare. Ei cântau mai întâi în curte, apoi tata îi invita în casă și îi servea cu prăjituri și cu țuică. Înainte de a pleca, mai cântau una sau două melodii populare. De la noi mergeau la alți cunoscuți, de obicei intelectuali. Mai târziu mai venea câte o țigancă rătăcită, de obicei beată, care încerca să colinde. Mama îi dădea câte ceva, numai să scape de ea.

În toate zilele cât țineau sărbătorile de Crăciun, veneau Irozii, care prezentau o scenetă cu nașterea lui Isus. După Crăciun mai veneau oameni singuratici, săraci, cu steaua și turca, Cei mai mulți nu erau din satul nostru, umblau după alimente.

Astăzi, multe din aceste obiceiuri au dispărut sau se practică mai rar și modificate.

În prima și în a doua zi de Crăciun mergeam la biserică. Aici cânta corul condus de unchiul meu, Iustin Sohorca, care cântă și astăzi. Eu am înregistrat mai târziu melodiile cântate de acest cor, ca să rămână ca o amintire și o dovadă a dragostei intelectualilor de atunci pentru culturalizarea țărănimii.

Sărbătoarea Anului Nou era mai ștearsă. De obicei se colinda, dar mai puțin. La miezul nopții, trecerea în noul an era marcată de sunetul clopotelor de la biserică și de focurile de armă trase de cei ce dețineau permis de portarmă. În prima zi de anul nou, unchiul meu primea vizita coratorilor de la biserică, cu scopul de a-l felicita. Mătușa Cătălina nu era prea încântată de această vizită.

Sărbătorile de iarnă se încheiau cu Bobotează, când preotul venea să sfințească fiecare casă. La noi în sat era și este obiceiul ca preotul să fie însoțit de doi copii îmbrăcați în alb, cu manșete și gulere roșii, care cântau în fiecare casă Iordanul. Obiceiul este catolic, dar a fost preluat și de ortodocși. Cei doi copii erau aleși de cantorul bisericii înainte de plecarea preotului. Se încercau mai multe perechi și cei mai buni erau aleși. Eu am fost ales în doi ani consecutivi, împreună cu vecinul meu nu de mult decedat, Buia Grigore. Ne înghesuim să ajungem printre cei aleși, întrucât câștigam bani atât de la cetățeni, cât și de la preot. Atunci era obiceiul ca stăpâna casei, când săruta crucea, să pună în mâna preotului un fuior de cânepă, obicei astăzi dispărut. Cântecul nostru ce începea brusc, când intram în casă, avea și efecte nedorite. În unele case începeau să plângă copiii mici, în altele se speriau pisicile și ieșeau pe lângă noi în mare viteză. Ziua se termina cu o cină dată de unul din consăteni. Îmi amintesc de ultima cină la care am participat, dată de un corator al bisericii, numit Cordoșel. Acesta era un țăran isteț, glumeț și care făcea și pe starostele la nunți. Printre altele ne-a dat de mâncare „urecius”, se pare specific epocii. După cină mergeam la preot acasă unde primeam răsplata.

DEPORTAREA

Frontul se apropia tot mai mult de nordul Transilvaniei. În sat tunurile se auzeau zi și noapte. Un detașament de soldați și ofițeri germani s-au instalat în stațiune. Ei spuneau că sunt din divizia a 8-a de tunari. Au stat la noi în sat 3-4 săptămâni, până ce frontul a ajuns la Rotunda. Din discuțiile avute cu ei ne-au spus că au pierdut artileria la Pojorâta. Aveau cu ei muzica, fanfara care cânta uneori în sala restaurantului Hebe, în casa unchiului meu locuia un căpitan cu numele Scheubner, după câte îmi aduc aminte din Frankfurt. Nu era ofițer de meserie. În fiecare dimineață mergea cu motocicletă la Rotunda. Vorbea puțin cu noi. În casa

AMINTIRI, AMINTIRI...

unghiului meu, chiar în camera în care dormea el, era un pian adus de verișoara mea care se refugiase în România. D-l Scheubner cânta extraordinar la pian. Noi, ai casei, îl ascultam cu mare plăcere din camera vecină.

În sat era o relativă liniște când s-a zvonit că armata germană și jandarmii unguri vor aduna oamenii din sat capabili de muncă și îi vor duce la săparea tranșelor în spatele frontului. Împreună cu prietenele și vecinele mele, Mărioara și Didina, ne-am dus să ne ascundem pe Dâmburile, moșia părinților Didinei. Am stat acolo două zile. Eu, văzând că nu s-a început acțiunea de care era vorba, am mers în sat acasă. A fost o mare greșeală pentru că a doua zi dimineața au venit jandarmii unguri și ne-au luat pe mine și pe tata și ne-au dus în curtea primăriei, unde erau adunați mulți oameni, tineri și bătrâni, și continuau să fie aduși. Unii dintre săteni au scăpat ușor refugiindu-se în munți sau mai aproape în pădurea din Coasta Morii, de unde se vedea tot ce se întâmplă pe șoseaua principală din sat. Aici s-a refugiat și colegul nostru Haliță Alexandru, scăpând astfel de deportare. Soldații germani și unguri au căutat numai prin apropierea satului, ferindu-se de păduri. După ce au adunat un mare număr de oameni, ne-au încolonat și sub pază armată am părăsit satul. Fiecare cetățean avea cu el fie o secure, fie o sapă, etc. și ceva mâncare. Parcă văd și aud și astăzi strigătele femeilor și copiilor care erau dincolo de gardurile primăriei. Îl văd pe fratele meu Nuțu, în vârstă de 7-8 ani care plângea suit pe un gard. De la Sângeorz ne-au dus la Năsăud, apoi la Bistrița, unde s-au adunat oameni și din alte sate. Pe toți ne-au îngrămădit pe arena de sport a orașului. Noaptea ne-au dus în podul fabricii de bere, unde am dormit pe scânduri, fiecare cum a putut. Tatăl meu a fost eliberat la vizita medicală împreună cu alți consăteni mai în vârstă. Imediat au reluat drumul spre casă prin păduri, ca să nu fie prinși din nou. Dimineața noi am fost puși din nou pe drum spre Dej. Mergeam fără pauză. Noaptea vedeam în spatele nostru sate arzând. Pentru prima dată în viața mea am văzut doi prizonieri ruși cu barbă și cu o pâine sub braț, escortați de soldați germani. De la Dej am fost conduși pe drumul ce mergea spre Baia Mare. Când am ajuns în oraș am aflat că Ungaria a capitulat, fapt ce ne-a dat speranța eliberării. Evenimentele ce-au urmat au risipit speranțele noastre, întrucât soldații unguri continuau să ne păzească destul de dur. Când rușii s-au apropiat de Baia Mare, noi eram ieșiți din oraș mergând spre Seini. Învălmășeala de pe șosea, soldați, căruțe, cai, prizonieri etc., a făcut să încolțească gândul că este momentul potrivit să fugim din coloană. Eram în Săbișa când graba de retragere a devenit și mai evidentă. Atunci, în debandadă și în dezordinea de pe șosea am fugit împreună cu colegii mei Valentin Șute și Silviu Sohorca pe o stradă laterală ce ducea pe un deal apropiat. După noi au mai venit trei evrei din Bistrița. Ne-am ascuns într-un pod cu fân. Nu după mult timp a venit după noi o femeie bătrână și ne-a spus să fugim de acolo pentru că spre noi urcă soldați unguri. Am sărit imediat din pod și ne-am luat după alți săteni ce fugeau spre o pădure apropiată. Aici am întâlnit un om din Săbișa care ne-a condus la casa lui. Dimineața ne-am trezit în bătaia unei mitraliere, ce se părea că este foarte aproape de șura în care dormeam noi. Am plecat în grabă și de aici. La plecare mi-am uitat în șură pătura luată de acasă, fapt ce a făcut ca în nopțile următoare să-mi fie destul de frig. După război mi-am revăzut pătura cu ocazia unei vizite pe care am făcut-o binefăcătorului nostru. Mergând prin pădure pe o cărare destul de umblată, a apărut în fața noastră un om bătrân, foarte bine îmbrăcat, de sărbătoare, care ne-a spus să nu mergem pe calea respectivă pentru că la capătul ei sunt soldați nemți. M-am gândit mult la acest moș ce s-a ivit dintr-o dată în calea noastră. Unii dintre noi cred că a fost o arătare supranaturală. Speriați, am luat-o la fugă în stânga, fără să știm încotro mergem și unde vom ajunge. Puteam cădea din nou în mâinile celor de la

GEORGE UZA

care am fugit. Dumnezeu însă a fost cu noi și ne-a ferit. Spre seară am găsit un foc, mai bine spus niște tăciuni care încă ardeau. Aici am fript ciuperci, singura mâncare pe care o mai aveam. Noaptea am dormit lipiți unii de alții pentru ca să nu ne fie frig. În timpul nopții au dat peste noi mistreții. Permanent auzeam tunurile și puștile. Dimineața am coborât în vale până am dat de un râu. În poiana de lângă apă era o casă, dar nu se vedeau oameni. Așteptând toți cu inima la gură, a apărut un băiat care a scos o vacă din grajd. Atunci unul dintre noi a coborât la băiat și l-a întrebat unde suntem și dacă au trecut pe acolo rușii. El ne-a spus că suntem în jurul unui sat al cărui nume nu-l mai țin minte și că rușii au trecut pe acolo în seara precedentă. Au coborât și ceilalți la casă și am luat-o pe jos pe lângă râu. N-am mers mult și au apărut rușii, femei și bărbați cu pistoale în mâini, care ne întrebau mereu: „Cuda nemți?”. Noi arătam cu mâna în spatele nostru. Eu aveam o brichetă la mine și o rusoaică m-a rugat să o schimb cu o cutie de chibrituri, fapt ce nu-l puteam refuza. Am mers pe lângă râul respectiv printre ruși încă vreo doi km, până când am ajuns la capătul unui sat. Aici ne-au dus la comandament, ne-au legitimat, ne-au scris într-un registru și apoi ne-au dat drumul. S-au purtat civilizată cu noi. Pe șosea veneau căruțe cu soldați călări, pe jos, ce se îndreptau spre front. De fapt acolo era frontul, pentru că gloanțele şuierau în stânga și în dreapta fără să știm de unde vin. Într-un șanț am văzut câțiva soldați care încărcău un tun. Unii dintre soldați și ofițeri erau sub influența alcoolului și ne amenințau cu pistolul, punând aceeași întrebare: „Cuda nemți?”. Evreii care erau cu noi și-au pus steaua pe piept ca să fie recunoscuți. Într-o căruță ce ducea muniții era un soldat evreu bătrân cu care s-au înțeles în limba lor. Am ajuns din nou la Baia Mare într-o după masă. În oraș am văzut civili cu cocardă roșie în piept, probabil comuniști. Unul dintre ei ne-a invitat în casă și ne-a dat de mâncare tocană din carne de porc. Nu mâncasem o mâncare gătită de mai bine de două luni, de când plecasem de acasă. Câteva nopți am fost găzduiți la Episcopia Greco-Catolică din oraș, până primăria ne-a făcut acte ca să putem pleca. Nu ne-am întors pe drumul pe care am venit ca să evităm soldații ruși. De la țărani am aflat drumurile ocolite peste dealuri, până am ajuns în preajmă a comunei Zagra. Am dormit chiar deasupra satului într-o colibă de tulei de porumb, neștiind că în vale de noi este satul. Dimineață am coborât în sat și de acolo tot pe jos, din sat în sat, până am ajuns acasă. Prin sate oamenii ne întrebau dacă n-am auzit de cutare sau cutare cetățean. Noi îi încurajam spunându-le că după noi vin și alții. Acum mâncarea nu mai era o problemă; toți sătenii ne întindeau o bucată de pâine. În Năsăud am fost primiți de copiii notarului public, Luca, colegi cu noi, și ne-au ospătat așa cum trebuie. În sfârșit am ajuns acasă. Pe neașteptate am intrat în curte. Mama, mătușa și moașa (sora mamei) erau îmbrăcate în negru, semn de doliu. Au fost momente care nu se pot uita niciodată. Strigau, mă sărutau, nu știau ce să-mi facă.

După ce am ajuns acasă, părinții și unchii mei mi-au povestit cum s-au retras nemții și au intrat rușii în sat. Armata germană în camioane se retrăgea prin pasul Rotunda spre Ilva Mică, unde sperau să găsească linia ferată intactă. Era seară când un soldat german a intrat pe coridor și i-a văzut pe ai mei și vecinii adunați într-o cameră speriați. Când s-a aplecat peste geam, a scăpat o grenadă în cameră, lângă fereastră. Dacă exploda, toți erau morți. Soldatul s-a aplecat și a luat-o. Tatăl meu, care vorbea limba germană, l-a întrebat unde sunt rușii. El i-a spus că au intrat deja în satul vecin și să fugă de acolo. La Sângeorz rușii n-au apărut decât a doua zi dimineață. Au fost primiți de săteni în frunte cu preotul satului, cu o poartă pe care scria „Bine ați venit!”. Soldații și caii lor au fost găzduiți pe la țărani. Comandanții primului detașament, doi colonei, au fost găzduiți la unchiul meu, care avea o casă mai arătoasă decât celelalte, Mătușa i-a servit cu mâncare, dar nu s-au așezat la masă până ce

AMINTIRI, AMINTIRI...

n-a venit și unchiul meu. Unul dintre ei era profesor la o universitate. A treia zi dimineată, toată armata ce a poposit la noi în sat era în stradă. Coloneii au ieșit din casa unchiului meu și unul dintre ei a strigat „Salva” și îndată au pornit. Cu aceasta armatele rusești au părăsit comuna noastră. La plecare rușii au luat cu ei pe fostul primar Erenz, care nu s-a mai întors. La câteva zile de la plecarea lor a apărut în comună un rus care știa perfect românește, umbla călare și controla organizarea primăriilor și mai ales a jandarmeriei, care a fost încredințată d-lui Șuteu Teodor, fost șef de post în comuna noastră. Câteva săptămâni am așteptat administrația românească care nici astăzi nu știu exact de ce a întârziat atâta.

ÎNCEPUTUL VIEȚII DE STUDENT

Am intrat la Facultatea de Medicină din Cluj mutată temporar la Sibiu în primăvara anului 1945. Din cauza războiului, începerea facultății a întârziat câteva luni. Aceasta s-a deschis la 1 martie.

După terminarea liceului din Năsăud am rămas acasă în timpul verii, la părinți, până în luna februarie 1945. În toamna lui 1944 au început școlile primare de la sate în mod normal. Ca să nu pierd timpul și să stau fără o ocupație, am primit un post de învățător împreună cu alți colegi din sat la școala primară din localitate. Drept să spun, nu prea ne ocupam noi de copii și nici nu știam cum s-o facem. Învățătorii mai în vârstă ne spuneau cum trebuie să procedăm la clasele mai mici la care am fost repartizați. Am îndeplinit această meserie până în luna februarie 1945.

În timpul liber mergeam la pescuit, jucam cărți, mai făceam câte un chef la restaurantul Hebe. Noi, tinerii, nu aveam bani pentru chefuri. Consumația o plătea prietenul nostru, inginerul Hojda B. din Anieș. El făcea curte fiicei învățătorului C. Partenie din Maieru, prietenă din cercul nostru. În cele din urmă ei s-au căsătorit. Îmi amintesc de o serenadă pe care am dat-o, cu orchestra restaurantului Hebe din Sângeorz, inginerului Hojda la Anieș, cu ocazia zilei de naștere a mamei lui. În jur de unu noaptea, într-o liniște perfectă, orchestra formată din 6-7 oameni cânta Violeta din Traviata, melodia preferată a inginerului. Au primit serenada, dar nu ne-au invitat în casă. Probabil mama lui nu era pregătită pentru această serenadă, care pentru ea a fost o surpriză. La întoarcere am cântat din nou la familia Partenie în Maieru la logodnica inginerului Hojda B.

Pe la sfârșitul lunii februarie m-am hotărât să ascult îndemnul medicului de circumscripție Artenie Mihăilaș, să nu pierd vremea prin Sângeorz și să merg să mă înscriu la o facultate. Am plecat cu puțini bani în buzunar sperând la o bursă. M-am deplasat mai întâi la Năsăud, de unde era o circulație mai bună spre orașele din țară. Aici, după 4-5 zile am găsit un camion militar ce mergea spre Timișoara. După ce am fost acceptat, m-am urcat în camion cu o raniță în spate în care aveam haine și ceva mâncare. La plecare au rămas plângând prietenele mele Mărioara și Didina întrucât mă avântam singur într-un necunoscut. Am avut noroc cu locotenentul Ceuca Traian, student la Facultatea de Științe Naturale din Timișoara, care mergea și el la cursuri. Eu până atunci n-am trecut niciodată în călătoriile mele de Cluj. Drumul a fost greu pentru că pe șosele erau foarte multe vehicule sovietice ce mergeau și veneau din apusul Europei. Camionul nostru și-a schimbat la un moment dat direcția. În continuare am călătorit cu trenul. Când a fost mai bine am călătorit în vagoane de marfă închise, dar de cele mai multe ori în vagoane deschise. Am ajuns la Timișoara în cele din urmă, fără ca trenul să mă coste ceva bani. Datorită d-lui locotenent Ceuca Traian, astăzi pensionar, fost profesor la Facultatea de Științe Naturale din Cluj, am stat câteva zile la căminul studentesc din Piața Operei, ce era la

GEORGE UZA

primul etaj al hotelului Lyod. Am dormit mai mult în camerele oamenilor de serviciu. Călătoria în condiții mizerabile, în frig, murdărie, prin săli de așteptare aglomerate, etc., a dus la degradarea hainelor și apariția păduchilor, îmi amintesc cum îi luam de la brâu și-i aruncam în WC. La cămin am reușit să mă spăl și să-mi schimb hainele.

Sosit la Timișoara, problema era la ce facultate mă voi înscrie. L-am căutat pe prof. Alexandru Buia, consăteanul meu de la Facultatea de Agronomie. După ce am stat de vorbă cu el, m-am hotărât să plec la Sibiu, întrucât la Timișoara erau numai facultăți la care trebuia să știi matematică, ori la Năsăud n-am avut profesori de la care să fi învățat materia respectivă, era război, erau plecați pe front, etc.

Din nou pe trenuri neîncălzite, chiar pe locomotive, am plecat spre Sibiu. La Universitatea din Sibiu era rector prof. Alexandru Borza. La Sibiu am aflat că este student la Medicină vărul meu de gradul II, Grigore Joja. Binevoitor m-a primit să dorm la el în cameră până îmi voi găsi gazdă. În ce privește masa, trebuia să mă descurc. Am întâlnit-o aici și pe sora lui, Valeria Joja, studentă la Facultatea de Litere. Camera noastră era pe str. Tribunei, la parter. La un etaj era arestat, cu domiciliu forțat, Vaida Voievod, păzit de securitate.

După câteva zile, împreună cu alți colegi veniți în Ardealul de Nord am fost primiți în audiență de rectorul Universității. I-am expus situația și în cele din urmă ne-a primit în anul I la Facultatea de Medicină de la „Alma Mater”. Cine știa, în afară de Cel de Sus, că peste mulți ani îi voi fi medic în Clinica Medicală I din Cluj? După înscrierea la facultate, am primit casă la Căminul din str. Serii și masă la cantina de pe str. Tribunei.

Țin să mă opresc puțin asupra vieții din camera vărului Grigore. El era un marcant jucător în echipa de fotbal a Universității din Cluj. Foarte talentat, câștiga mulți bani, dar nu se țineau de el din cauza prietenilor și a prietenelor. De multe ori nu mă trezeam dimineața în cameră cu cei care m-am culcat seara. Nici nu știu când veneau alți prieteni. Avea tot felul de amici din toate categoriile sociale. Țin minte că, într-o dimineață, m-am trezit lângă o rusoaică, în cameră veneau la chemare oricând, bătând cu piciorul în podea, două surori ce stăteau la subsol. Pe cea mai mare o numeau „Tura, zeița junglei”. Numele dat surorii sale nu mi-l mai amintesc. Mai venea în camera noastră o fată de la etajul clădirii, dar numai după ce se stingeau luminile. Ea spunea că este guvernantă, noi îi spuneam „profesoara”. N-am văzut-o niciodată la fată. I-am auzit doar glasul în timpul nopții, îmbătată de plăcerile dionisiace. Am stat în această promiscuitate două săptămâni. Este adevărat că vărul îmi spunea să învăț și să merg la cursuri, dar nu se putea. Atunci m-am hotărât să mă mut la căminul studențesc.

Am fost repartizat cu încă trei năsăudeni într-o cameră la parter, în care eram aproximativ 12 studenți. La etaj era un lagăr de prizonieri germani și unguri (țigani). În cameră aveam patul lângă actualul dr. I. Anton, cu care m-am înțeles excelent, fiind și el, ca și mine, pescar în apele de munte. În cameră se făceau tot felul de glume, se dezbăteau tot felul de idei. Un student moldovean, B.I., făcea spiritism, dar numai noaptea. Într-o seară, colegul N. Rebreanu din Năsăud a mers la masa unde se chemau spiritele și, cu o voce gravă, repetă: „Să vină spiritul lui B. A. ”, un alt năsăudean ce dormea alături. În cele din urmă, acesta s-a trezit, s-a sculat și, nervos, a aruncat un lighean plin de apă peste masa cu pricina. Am râs toată noaptea. B. A. nu le-a rămas dator. Într-o zi vine bucuros în cameră și anunță pe toată lumea că a luat legătura cu o societate străină care este dispusă să ne dea haine, mâncare, tot ce vrem. La îndemnul lui am făcut toți cerere scrisă cu tot ce aveam nevoie. A trecut o săptămână, două, trei și abia după patru săptămâni vine într-o seară cu teancul de cereri, aprobate. Eram toți nerăbdători să vedem ce ni s-a aprobat. S-a urcat pe masă, și-a pus ochelarii, și puțin bâlbâit a început să citească aprobările. Prima cerere a fost a lui

AMINTIRI, AMINTIRI...

N. Rebreanu, cel care i-a chemat spiritul în timpul nopții. „Colegului Rebreanu i s-a aprobat o p...ă de cal cu clopoței” și a continuat pe această notă cu încă câteva cereri, până când l-am tras jos de pe masă. Ce să facem, am râs și am acceptat păcăleala.

Într-o noapte au evadat câțiva prizonieri. Am auzit gălăgie, împușcături etc. N-au avut noroc băieții să scape, deoarece i-au prins a doua zi în grădinile din jur.

Toate erau bune, în afară de masa pe care trebuia să o completăm. Eram siliți să prindem porumbei dintr-o biserică evanghelică, pe care îi găteam la cămin. Haine am mai primit de la „Apărarea Patrioților”, dar le vindeam a doua zi la talcioc.

Mergeam zilnic la cursuri și la lucrările practice. Începusem să îndrăgesc meseria. La început mi-era foarte greu să disec cadavre. Colegii fumau, alții beau, ca să nu simtă mirosul. Mă atrăgeau în special cursurile prof. V. Papilian, un mare anatomist și un om de cultură. În afară de cursuri ținea conferințe în oraș, îmi amintesc de o conferință mult aplaudată, deosebit de frumoasă: „Umorul american”. Prof. V. Papilian era un dascăl apropiat de studenți. La examene era foarte sever. Ne scotea de obicei câte 10-12 studenți în șir. El stătea în fața noastră pe un scaun și ținea în mână fie un os, fie craniul etc. și întreba, punând creionul pe o gaură sau excrescență: „Ce este aceasta, d-le coleg?”. Dacă nu știam mergea cu întrebarea până la capătul șirului. Dacă la două-trei întrebări nu răspundeai corect, zicea: „vii la toamnă”. Eu am luat examenul la prima încercare, așa că n-am mai avut de învățat anatomie în timpul verii. Un alt curs la care mergeam cu plăcere era cel de fiziologie, ținut de prof. Gr. Benetato. Prof. Benetato avea obiceiul ca examenul să țină săptămâni de zile. Dacă nu știai un capitol te amâna cu acesta una-două săptămâni și apoi reveneai cu posibilitatea de a fi amânat din nou. Nu mi-a plăcut niciodată chimia pentru că nu știam matematică, așa cum am amintit. În serile libere de sâmbătă și duminică mergeam la balurile studențești, în diverse părți. Preferam balurile de la „Elite”, unde era o amestecătură de studenți și muncitori.

Într-o zi s-a iscat zvonul între studenți că vine, la Sibiu, Iuliu Maniu. M-am interesat de strada unde era sediul PNT și, în ziua și la ora anunțată, ne-am dus acolo mai mulți colegi. Doream să-l văd cu ochii mei pe marele om politic român. Cu gulerul alb apretat, cu cravată, ședea în față, lateral, pe un scaun, ca un patriarh. La sfârșitul ședinței a luat cuvântul. Toți eram curioși să vedem ce spune. Printre altele a afirmat că țara este invadată de ruși și că aceștia vor să impună comunismul la noi și ca PNT nu are puterea de a apăra pe nimeni fiecare să se apere cum știe. Cu aceasta s-a încheiat ședința.

În oraș începuseră manifestațiile comuniste și contramanifestațiile studențești. Eram la Sibiu când s-a instalat guvernul Petru Groza.

După două-trei luni de la începutul facultății, pentru mine a venit o mare surpriză. Unchiul meu de la Sângeorz-Băi mi-a trimis leafa de învățător pe câteva luni, prin studentul Radu Barna, anul VI, din Maieru. Îmi amintesc că pe acești bani mi-am cumpărat tratatul de anatomie al lui V. Papilian și o pălărie.

În anul nostru eram 600 de studenți, din care 125 erau evrei, unii mai în vârstă decât noi, întrucât nu li s-a dat voie în timpul fascismului să se înscrie la facultăți.

După ce am terminat anul I am plecat acasă cu o foaie de drum eliberată de decanat. La întoarcere, călătoria a fost mult mai civilizată decât la dus, Numai de la Ilva Mică am mers pe jos până acasă, întrucât nu era reparat podul peste Someș.

(Va urma)

TRADIȚII

ORNAMENTICA ARHITECTURALĂ POPULARĂ FOLOSITĂ ÎN ZONA FOLCLORICĂ SÂNGEORZ-BĂI

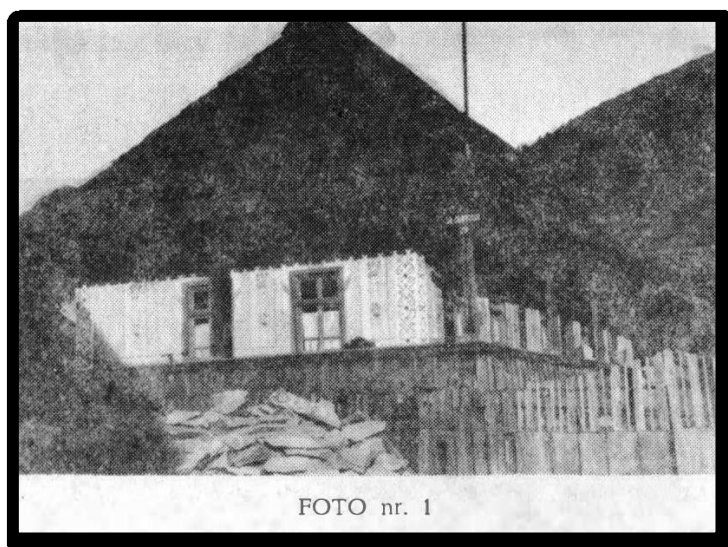
TEODOR CÂMPAN*

Cuib grăniceresc de vatră românească, cu vechi tradiții strămoșești conservate ca într-un imens crater arzător de dragoste de țară, zona Sângeorzului este un unicat de colecție etnografică și folclorică, un câmp de flori simbolice care nu figurează în nici o colecție și peste care a trecut grăbit piciorul cercetătorului specializat. Iată de ce am simțit nevoia, de când am pășit pe aceste meleaguri românești, să-mi plec urechea la strigăturile corale de la nunți, la bocetele de înmormântare, să-mi îndrept privirea asupra galeriilor de port și podoabe, arhitectură populară și, mai ales, decorația acesteia care uimește, nu atât prin valoarea ei artistică, cât mai ales prin valoarea ei simbolică.

Concepută ca un transplant instinctiv de cultură spirituală, aceasta este una din cărțile de vizită a gustului localnicilor pentru frumos.

Ornamentica face corp comun cu tipologia caselor eșalonată în timp, tipologie care încadrează perfect în cea generală a arhitecturii populare românești. Astfel, în viața localității se disting.

1. Case de tip monocelular și cu două încăperi, care sunt pe cale de dispariție, lipsite de ornamentație, singura culoare a pereților, în interior și exterior, fiind albastrul ultramarin.
2. Casele de tranziție construite după un plan dreptunghiular, cu trei încăperi: tinda și două camere – una de locuit și alta de sărbătoare – având acoperișul în patru ape (Foto 1).

3. Case de tip nou, de planuri diferite, care derivă din primele două tipuri fiind ceva mai evoluate, care păstrează unele elemente de plan și ornamentație din cel de-al doilea tip, dar la care se simte tot mai mult influența citadinului (Foto 2).

**Arhiva Someșană*, Năsăud, 1975, pp. 213-225.

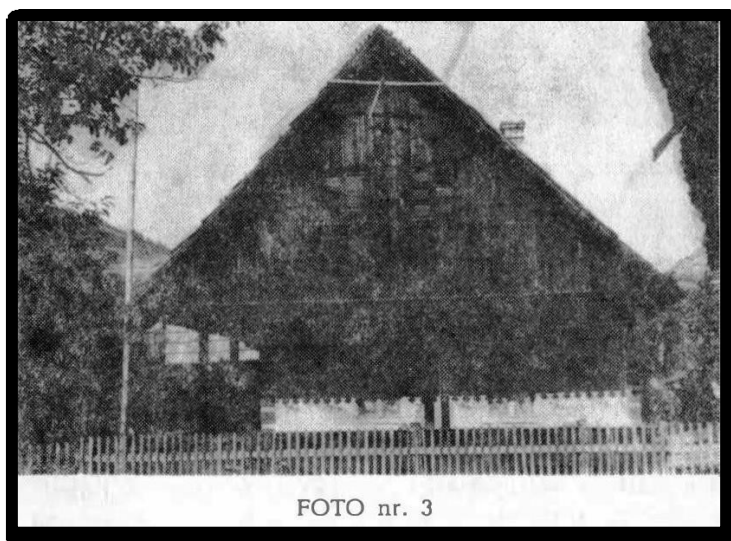
TEODOR CÂMPAN

Nu voi face referiri la casele care se construiesc după planuri elaborate de către foruri specializate și angajate prin sarcini de stat la sistematizarea comunelor și satelor, ci numai la cele construite de meșteri populari autohtoni și mă voi opri mai mult la cel de-al doilea tip, cel mai caracteristic, și care se bucură de un conservatorism rar întâlnit, casele fiind dispuse cu latura mică a planului dreptunghiular spre stradă.

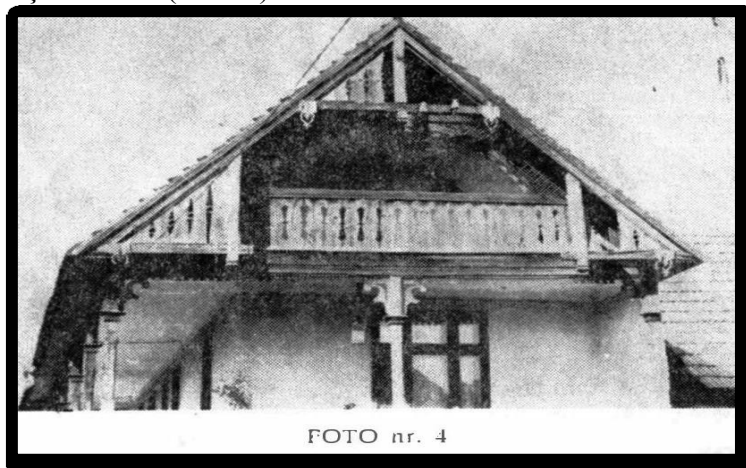
Ornamentația se referă în cazul de față la ansamblul de decorații care înfrumusețează casa de locuit, precum și la construcțiile unei gospodării complete, inclusiv sistemul de împrejmuire al gospodăriei. În acest sens este vorba de trei categorii de ornamentații: în lemn, în tencuială și pe tencuială și ornamentația sistemului de împrejmuire.

Stâlpii de la fațadă și dinspre curte care amintesc de coloane cu capitel, fus și pedestal, sunt crestați la cele două extreme cu motive liniare simple în forma literei X, alteori lipsind și această ornamentație. Stâlpii, pătrat prismatici, au întotdeauna muchiile teșite. Cioplirea formelor ornamentale nu este o tradiție ca în alte regiuni ale țării, în schimb de o utilizare generală se bucură traforajul, folosit sub streșină, la frontonul caselor cu acoperișul în trei ape, la căptușirea târnațului și la porțile dinspre stradă. La streșină și la fronton motivul este același, paziile uneori mai simple, alteori dublate de o a doua cu motive circulare sau semicirculare, îmbracă forma unor frize cu motive florale (Foto 3).

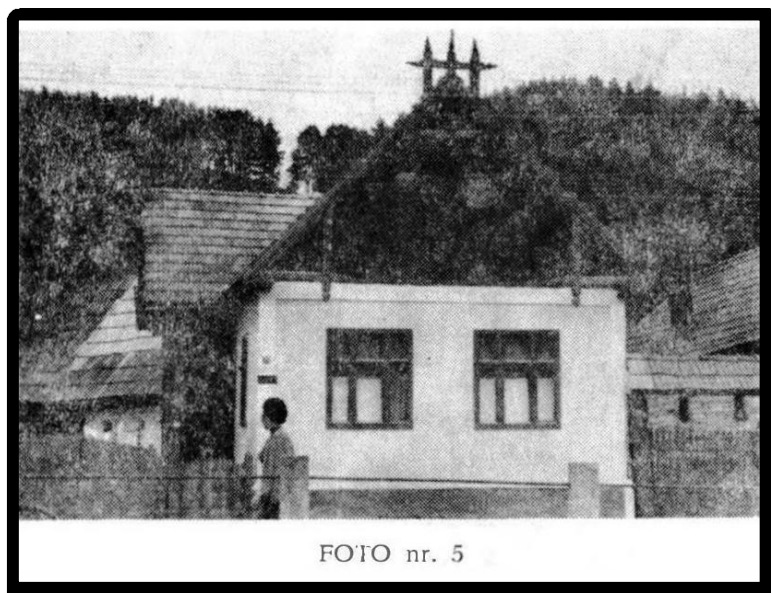

ORNAMENTICA ARHITECTURALĂ POPULARĂ FOLOSITĂ ÎN ZONA FOLCLORICĂ SÂNGEORZ-BĂI

Frontul unor case păstrează o puternică influență de cult, concepută fiind uneori ca un balcon de biserică, cu balustradă lucrată din scândură traforată, tavanul fiind semicircular și zugrăvit cu imitație de nori (Foto 4).

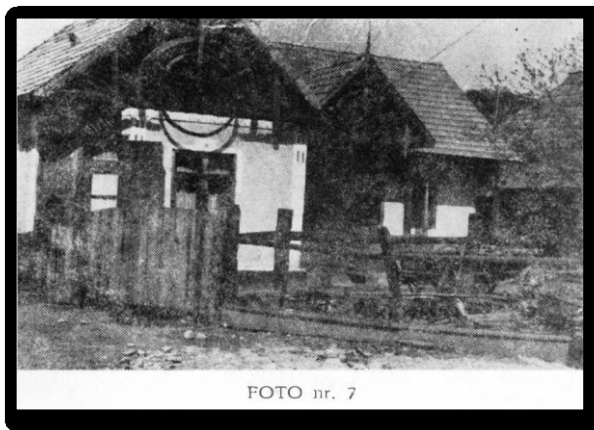

În vârful triunghiului frontonului sunt instalate semne creștine: fie cruce, fie un motiv ornamental alcătuit din trei țepușe – una mai mare la mijloc, flancată de altele două mai mici (Foto 5).

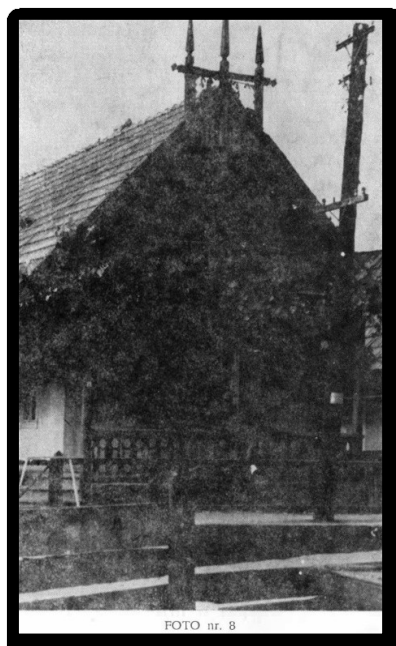

Gândindu-ne la moștenirea și conservarea unor motive-simbol folosite în arta dacilor, le putem întâlni și în această zonă folclorică, chiar dacă ele sunt mai puține. Este vorba, aici, de simbolul solar întâlnit la fațadele caselor, repartizat simetric față de simbolul crucii plasat la mijlocul spațiului dintre cele două geamuri de la fațadă, flancând ancadramentul geamurilor. Și, ca un unicat, îl întâlnim executat în lemn traforat din segmente de cerc, la frontonul și foișorul unei singure case, motivul fiind detașat spațial de acestea (Foto 6 și 7).

TEODOR CÂMPAN

Deși nu prezintă o valoare artistică deosebită, ci un efect decorativ plăcut, traforajul este folosit în aceeași măsură la căptușirea târnațurilor, motivele formând o întreagă galerie. Totuși, motivul caracteristic al paziei superioare care marchează capetele scândurilor, este acolada (Foto 2). Celelalte motive sunt geometrice, florale și foarte rar figura omului care, prin repetiție, dă aspect de horă, amintind de tradiționalul joc al banilor (Foto 8).

Porțile de la stradă, aceste dolmene populare care-și caută strămoșii în epoca paleolitică și rudele apropiate în „Poarta sărutului” lui Brâncuși, sunt simplu concepute și executate, lipsite complet de ornamentație prin cioplire, nelipsit fiind și aici traforajul direct sau aplicat. Ornamentația balanților de lemn ai porțițelor și porților se realizează prin așezarea variată a pieselor constructive, obținându-se astfel desene diferite: rame în cruce delimitând panouri formate din scânduri așezate vertical, orizontal, în diagonală, etc.(Foto 9 și 10). Se poate spune că există totuși o diferențiere subtilă a ornamentului, dar cu caracter unitar.

ORNAMENTICA ARHITECTURALĂ POPULARĂ FOLOSITĂ ÎN ZONA FOLCLORICĂ SÂNGEORZ-BĂI

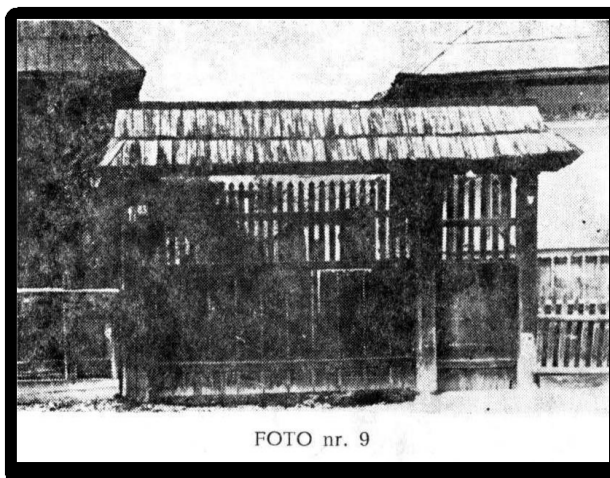

FOTO nr. 9

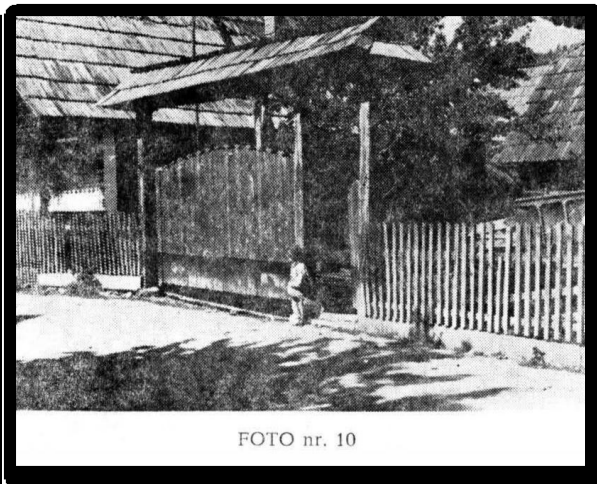

FOTO nr. 10

Merită menționat aspectul rebrenian al simțului de proprietate al localnicilor, prin practicarea împrejmuirii grădinilor din vatra localității care se face și cu un scop estetic pe lângă cel practic. Gardurile împletite din nuiele de „tufă”¹ formează un câmp aerian ornamental plăcut, ca un croșet în pana bradului cu două sau trei fire (Foto 11).

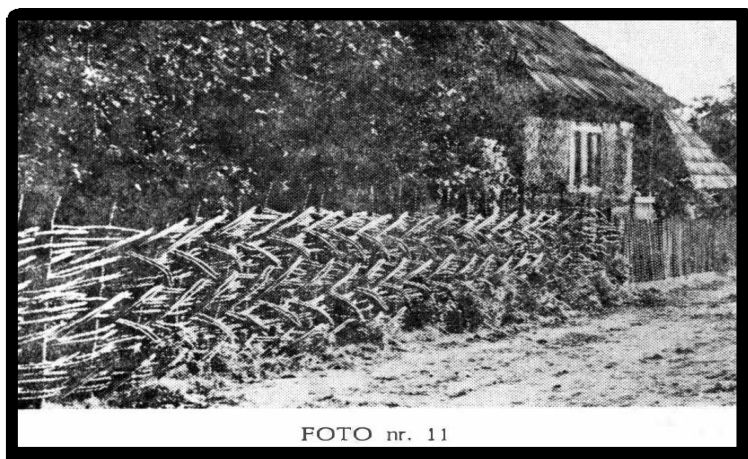

FOTO nr. 11

Concepute ca o ladă de zestre, casele sunt „unse”² de meșteri localnici, ornamentația prezentând forme geometrice simple: romburi, pătrate, triunghiuri, linii dispuse vertical și orizontal, forme lucrate în structură la ancadramentul geamurilor și în intervalul dintre ele. Casele mai vechi de acest tip au o ornamentație bicoloră de ultramarin și alb, stucăturile albe imitând legătura arhitecturală a colțurilor din piatră și cărămidă. Motivele caracteristice sunt cele care ar putea simboliza: fie stilizarea la maximum a figurii omenești, fie transpunerea în exterior a împodobirii interioare a canaturilor geamurilor cu „cingeauă”³ și blidul de la mijloc, unicate de decorație arhitecturală populară județeană. Folosind culori puține ca: maro, ocră, ultramarin, verde și carmin, motivele decorative sunt dispuse la colțurile clădirii, la

¹ Tufă = alun.

² Uns = zugrăvit.

³ Cingeu = ștergar.

TEODOR CÂMPAN

jumătatea superioară a geamurilor, sub acestea și în intervalul dintre ele. De o mare varietate se bucură friza decorativă de sub streșină, amintind de varietatea „frumgiilor”¹ femeiești care le leagă mijlocul.

Decorația părților extreme ale pereților dispuse înspre stradă și curte păstrează vie în mintea privitorului părțile din opera sculpturală brâncușiană: triunghiurile gemene orientate vârf în vârf, reprezentând stilizarea la maximum a clepsidrei – simbol al scurgerii ireversibile a timpului – amintind de „Masa tăcerii”, iar romburile dispuse la colțuri în friză verticală ne duc cu gândul la „Coloana infinitului”. Disponerea triunghiurilor-clepsidră prin alternanță de poziție pe friză verticală, când orizontal, ar putea simboliza succesiunea generațiilor (Foto 12, 13 și 14).

FOTO nr. 12

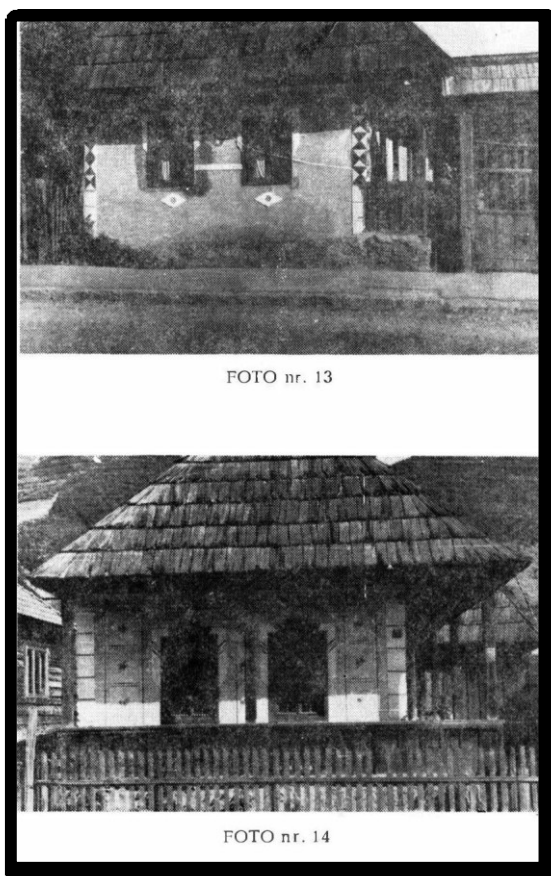

FOTO nr. 13

FOTO nr. 14

Semnele de proprietate, ca element de decorație în tencuială, îmbracă forme diferite începând cu simbolul crucii la baza căreia sunt incizate inițialele proprietarului și anul construcției și continuând cu motive geometrice și florale destinate aceluiași scop. În toate cazurile, acestea se încadrează organic în registrul decorativ al peretelui de la fațadă (Foto 15).

Casele de tip nou, deși păstrează elemente de plan caracteristice zonelor folclorice din Sângeorz-Băi, elemente caracteristice și arhitecturii populare românești, se remarcă printr-o ornamentație aglomerată, atât în culoare, cât și în tehnica de execuție a acesteia. Tencuiala este amestecată cu ciment, iar jocul liniar al formelor imprimate și apoi vopsite în

¹ Frumgie = brâu.

ORNAMENTICA ARHITECTURALĂ POPULARĂ FOLOSITĂ ÎN ZONA FOLCLORICĂ SÂNGEORZ-BĂI

ulei, încearcă să imite luciul faianței. Elementul decorativ care se bucură și aici de o utilizare, din cele mai vechi timpuri, este romboul așezat sub geamuri.

Meșterii populari din toate timpurile, ca și cei din Sângeorz-Băi, în realizarea operelor lor, tributari fiind transiterii meșteșugului din generație în generație, au încercat și au reușit să îmbine în mod fericit utilul cu frumosul.

Dacă arta cultă „este rezultatul unei cunoștințe și analize savante a naturii și constă în operații complexe de comparație, alegere, abstracție și sinteză”..., „sinteza din arta populară este o simplificare determinată și condiționată exclusiv de două idei: aceea de a figura în linii sau cuvinte, în forme și compoziții simple și ușor de priceput, gânduri și fapte în sfera de cugetare și de experiență a lumii pentru care sunt create; ideea apoi de a economisi materialul, efortul creator și acela de percepere în cel mai larg înțeles”¹.

BIBLIOGRAFIE

1. Arh. Mirea Possa și arh. Paul Mihalik, *Poiana Sibiului – complex de arhitectură populară*, București, Editura Meridiane, 1966.
2. Fl. Stănculescu, Ad. Gheorghiu, P. Petrescu, P. Stahl, *Arhitectura populară românească – Regiunea Hunedoara*, București, Editura Tehnică, 1956.
3. Fl. Stănculescu, Ad. Gheorghiu, P. Petrescu, P. Stahl, *Arhitectura populară românească – Regiunea Ploiești*, Editura Tehnică, 1957.
4. Fl. Stănculescu, Ad. Gheorghiu, P. Petrescu, P. Stahl, *Arhitectura populară românească – Regiunea București*, Editura Tehnică, 1958.
5. I. D. Ștefănescu, *Arta veche a Maramureșului*, Editura Meridiane, București, 1958.
6. Gh. Focșa, *Muzeul Satului*, București, Editura în limbi străine, 1958.
7. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963.
8. Paul Stahl, *Meșterii țărani și creațiile lor de artă*, București, Editura Enciclopedică Română, 1969.
9. Radu Florescu, *Arta dacilor*, București, Editura Meridiane, 1968.

¹ I. D. Ștefănescu, *Arta veche a Maramureșului*, Editura Meridiane, București, 1958, p. 76.

MĂRTURII DIN COMUNISM

Între tinerețe și comunism – interviu cu teologul Alexandru Dărăban

Maxim (Iuliu-Marius) Morariu¹

Maxim Morariu: Sunteți dispus să ne împărtășiți, pentru a fi păstrate în Arhiva Atelierului de Istorie și a Fundației „Academia Civică” de la Sighet, amintirile care, până acum le-ați mărturisit doar cunoscuților, familiei și celor apropiați, în legătură cu modul în care evenimentele de după război v-au influențat viața?

Alexandru Dărăban: Da!

M.M. Nume, prenume, data și locul nașterii (Nu că nu v-aș cunoaște!?).

A. D. Dărăban Alexandru, 17 octombrie 1960, Sângeorz-Băi, jud. Bistrița-Năsăud.

M. M. Și acum să începem discuția de la chestiuni concrete. Ați avut colectivizare la Sângeorz sau Gospodăria Agricole Colective(GAC) sau întovărășiri?

A. D. La Sângeorz n-au fost: nici întovărășiri, nici colectivizare.

M. M. Dar care au fost elementele care v-au făcut să simțiți comunismul cel mai pregnant, așa?

A. D. Poate, multora, le pare o chestiune simplă, dar eu nu am avut curent electric până în clasa a XI-a (asta însemna cam prin anii 1977/1978, s.n.), am învățat și citit la lampă, pentru 100 m. de la care era stâlpul cu curent electric. N-au vrut să ne introducă curentul electric până când l-au obligat pe tata să facă contract de porc deși era proletar, muncitor la căile ferate, era acar în gara din Sângeorz. Și a fost obligat să facă contractul de porc. Ne-a luat mâncarea de la gură în prag de sărbători de iarnă. Acesta a fost un lucru care m-a marcat. Și multe lucruri care m-au afectat le-am aflat după 1990.

M. M. Dar pe el nu l-a afectat chestia asta, c-a refuzat să facă contract de porc?

A. D. Presiuni, probabil, or fi fost, dar până la urmă au cedat toți vecinii, s-au înțeles, n-au avut ce face. Au fost vreo 30 de familii, pe strada Vulturilor continuând cu strada Brândușei. N-au avut ce să facă, asta-i treaba!

M. M. Am înțeles. Pe dumneavoastră, în ce fel v-a afectat comunismul, ați apucat ore de educație socialistă, marșuri, din astea?

A. D. În 1989, aveam 29 de ani, aveam amândoi copiii, eram căsătorit. Pot să spun că în 1960 erau 15 ani de când era instalat comunismul.

M. M. Cum se repercuta comunismul asupra dumneavoastră în școală?

A. D. Am fost făcut pionier. Și în ziua de astăzi, la serviciu, mă trezesc cântând „Am cravata mea, sunt pionier!”. Așa mi s-a inoculat, m-am obișnuit, ni s-a virusat mintea că nu se poate șterge. Așa, mai în bășcălie, mai la glumă, că și colegii râd, mă provoacă ca să le cânt „Am cravata mea, sunt pionier!”.

¹ Interviul se găsește de asemenea în Arhiva Atelierului de Istorie Orală a Memorialului de la Sighet, și a Fundației Academia Civică.

Maxim (Iuliu-Marius) Morariu

M. M. Dar ați apucat vizitele lui Ceaușescu la Bistrița?

A. D. Chiar am apucat vizita lui Ceaușescu, ultima care a făcut-o în țară a fost la Bistrița, cu o lună înainte de decembrie 1989. După 1989 mi-am dat seama că îi era pregătit sfârșitul de către eșaloanele 2 și 3 din Partidul Comunist Român (PCR).

M. M. Clar!

A. D. Că atunci când ne-au dus, de la Rodna cu trenul, de pe valea Someșului Mare. Când am ajuns în gara Bistrița, erau și mineri, chiar acolo la linia 1, la peron, este un loc unde se pune un disc roșu (ceva specific exploatarei feroviare, s.n.), unul dintre mineri a pus portretul Elenei Ceaușescu și a venit o locomotivă și i-a tras una. Am zis, gata, îi arestează, dar nu a venit nimeni. Iar când eram acolo în piața prefecturii actuale, în alți ani când a mai fost se făcea cordon, dar atunci nu ne-a avut nimeni baiul. Mergeam, veneam, era o lejeritate ce altădată nu era.

M. M. Și acesta era un semn. Ce însemna venirea lui Ceaușescu pentru dumneavoastră? Ați activat în mediul CFR înainte de 1989?

A. D. Nu!

M. M. Dar unde ați lucrat?

A. D. Eu am fost, așa, pot să zic, un liber profesionist. Parcă am prevestit că o să vină o libertate de profesii.

M. M. Și după ce-a venit libertatea v-ați făcut ceferist...

A. D. Eu am făcut tocmai invers. Eu am fost și un an suplinitor după terminarea armatei, am fost la „Munca Colectivă” Năsăud ucenic în depanare radio-tv, am fost sondor în foraje ape minerale și termale și apoi la ocolul silvic...

M. M. Ce însemna când venea Ceaușescu, vă ducea cu fabrica, firma, pe tot colectivul, să bateți din palme?

A. D. Practic, eu numai la ultima am fost. În toamna lui 1989, lucram la ocolul silvic. Atunci, o singură dată am fost. Am rămas la stadiul de utecist. Pot să vă spun că atunci umblau organele de partid să recruteze copii „drepti” pentru școlile de ofițeri MAI sau MAN, așa cu origine sănătoasă. Și, eu, deja ascultând „Europa Liberă”, eram o fire mai impulsivă, mai rebelă să zic, n-am acceptat. Am motivat că, atunci când trebuia să fac o autobiografie la dosar, am zis că mă însor cu o penticostală. Și așa am scăpat.

M. M. Dar soția era ortodoxă?

A. D. Da! Iar îmi aduc aminte, acum, că totuși oricum nu aveam succes. Eu, în clasa a VIII-a am vrut să mă duc la liceul militar, toate probele le-am trecut, dar nu m-au mai chemat. După 1990, tot așa, mi-am dat seama că eu eram descendent dintr-o familie nu cu „origine sănătoasă”.

M. M. Dar de ce? Ce suprafață de teren aveți?

A. D. Nu probleme din astea, probleme din genealogia familiei.

M. M. Adică?

A. D. Bunicul meu (din partea tatălui, s.n.) se trăgea din familia Marcu. Și Dr. Liviu Marcu a avut de suferit în timpul comunismului. Și mai erau legături cu familia Moisil. Și, normal, că ei verificau toată originea familiei. Nu aveai cum să scapi. Mi-am dat seama că nu puteam să ajung la școlile militare, la o facultate de istorie, că nu eram de „origine sănătoasă”. Astea după 1990 le-am aflat.

M. M. Au ajuns alții cu „origini”!?

A. D. Au ajuns.

M. M. Aveți rude în străinătate?

Între tinerețe și comunism – interviu cu teologul Alexandru Dărăban

A. D. Rude în străinătate? Nu! N-am avut de știre. O paranteză, să vă spun, despre domnul diriginte (Dumnezeu să-l odihnească!), profesor de istorie, Pop V. Ioan, când am terminat liceul în 1979, din clasa noastră numai patru au intrat la facultate. Două fete, care erau cele mai bune din clasă, și doi băieți la facultăți miniere, dar nu erau prea buni la învățătură. La care dirigințele, așa a spus, să mă iertați: Sandule, a intrat fruntea și fundul clasei! Cam asta a fost exprimarea dumnealui că și dirigințele era o fire mai rebelă.

M. M. La școală se vedea cumva ideea de comunism, aveți colegi de școală care să fi fost racolați de organele Securității, care erau fii de nomenclaturiști, să vă feriți de ei?

A. D. Am avut colegi fii de milițieni, dar noi aveam o trupă de vreo șapte-opt băieți care făceam chefuri la un coleg, peste Someș, care a stat aproape de biserica de lemn (Florin Buta îl chema, a trecut la Domnul cu câțiva ani în urmă). L-am „racolat” și pe un fecior de milițian.

M. M. Și nu v-au „ciocat”?

A. D. Nu știu. Asta a fost undeva și o scăpare pentru noi. Am fost lăsați în pace.

M. M. Nici nu vă ispitea să vă tragă de limbă?

A. D. Nu, nu! Dar nici n-am observat așa ceva.

M. M. Și după ce ați ajuns în câmpul muncii, ați lucrat în atâtea locuri, care era starea de spirit a colectivității în care trăiați, aveți colaboratori, era tensiune, erați cumva cenzurați?

A. D. Nu știu, dar, de exemplu, când lucram la sonde dacă lucram în toată țara, nu ne avea nimeni baiul. Ne mișcam de colo-acolo și nu eram supravegheați.

M. M. Tras la răspundere, șantajat, amenințat că v-ați asumat anumite opinii, ceva care să vă facă să simțiți Securitatea, așa, pe urmele dumneavoastră, c-ați devenit incomod pentru regim, că mi-ați spus că ați fost rebel și că ați motivat într-un anumit fel, ați fost vreodată pus în situația de a vă simți constrâns să faceți ceva?

A. D. Așa! Eram la Târgu-Secuiesc. Practic, aveam un unchi la Brașov, am fost la el, am citit cartea „Teroarea fascisto-horthistă în timpul Dictatului de la Viena”¹. Venind înapoi la hotel, am făcut o chermeză. Pe holul hotelului, pe un perete, erau stema țării și stema partidului, așa era atunci, turnate din cupru. În mijloc, în mintea mea, trebuia să fie tovarășul Nicolae Ceaușescu. Și era o reclamă, ceva în limba franceză. Iar eu, am luat la rost pe recepționeră că de ce nu pune pe tovarășul Nicolae Ceaușescu acolo. Și, dânsa, încerca să-mi explice că e hotel. La care, eu, m-am dus în cameră (unde eram cazat), cum erau atunci cărțile, revistele, almanahurile cu Ceaușescu, am rupt pe Ceaușescu și l-am pus pe reclamă. După vreo două ore am auzit o bătaie la ușă, era un securist din Târgu-Secuiesc. M-a dus la sediu, am dat o declarație, m-o scuturat un pic, dar am avut noroc că soția lui era din Rebrîșoara.

M. M. Am înțeles! Știți că viața cotidiană, în comunism, a fost un pic specială, au fost oameni care au fost arestați, c-au tăiat un vițel și lucruri din astea, povestiți-ne din viața dumneavoastră cotidiană din comunism, despre constrângeri, despre cozi.

A. D. Într-adevăr erau cozi, până și la roșii erau cozi. Era un aprozar de tablă undeva acolo pe o stradă mai sus de la gară (Strada Republicii, s.n.), e un castan mare acolo, erau veșnicele cozi. Până și de la roșii se bătea lumea, la pâine nu mai vorbesc, tot acolo în zonă era, era coadă la pâine.

M. M. Cum reușeați să faceți rost de anumite lucruri care se găseau mai greu în comerț?

¹ Este vorba despre: Mihai Fătu, *Teroarea hortysto-fascistă în nord-vestul României, Septembrie 1940-Octombrie 1944*, Editura Politică, București, 1985.

Maxim (Iuliu-Marius) Morariu

A. D. Eu zic așa, că a fost norocul cu stațiunea. Deși erau mai scumpe, totuși se găseau la restaurantele din stațiune. Prețul mai piperat, ne aprovizionam și de acolo. La preț de restaurant, vă dați seama, erau mai scumpe. Dar ce mă mira faza, de exemplu, vorbind de Pepsi sau țigări BT și chinezești numai cu aprobarea directorului se vindeau. Dacă-ți trebuia un cartuș de țigări, să mergi la medic sau alte probleme personale, că așa era și atunci, era cu micile atenții, nu puteai să le obții dacă directorul nu da aprobare.

M. M. Din punct de vedere agricol, ați făcut și activitatea agricolă complementară?

A. D. Nu aveam pământ, nu era chiar așa înstărită familia. De exemplu, vacanțele mi le petreceam lucrând la ocolul silvic sau la calea ferată la curățat de șanțuri, la plivit, ca să ne câștigăm un ban ca atunci când începea școala să ne cumpărăm uniformă, caiete, cele de trebuință pentru școală.

M. M. Așa, la nivel de școală, ați avut colegi să fie fii de chiaburi, de elemente sociale „nesănătoase”, de oameni închiși?

A. D. Asta, tot după 1990 am aflat, că învățătoarea mea din clasele I-IV, Maria Scridon, soțul dumneai a fost în lagăre de muncă forțată, Octavian Scridon.

M. M. Vai de mine, Octavian Scridon?

A. D. Prin anii 50, pe la Borzești a fost în lagăre de muncă. Am găsit fișa penală la IICCMER. Când l-au dus în lagărul de muncă aveau o fetiță, era gravidă soția cu a doua, dar comuniștii n-au ținut cont de așa ceva.

M. M. Pe ea n-au dat-o afară din învățământ?

A. D. Nu știu. În orice caz mie mi-a fost învățătoare în clasele I-IV.

M. M. El s-a întors?

A. D. S-a întors. După aceea a fost profesor la liceul din Sângeorz. Mi-a fost profesor în clasa a IX-a și a X-a, după care s-a pensionat.

M. M. Ce-a predat?

A. D. Limba și literatura română.

M. M. Mai trăiește cineva dintre urmași?

A. D. Fiica cea mare, Monica, trăiește în Cluj.

M. M. Țineți legătura?

A. D. Da! M-am mai întâlnit cu ea. Eu am găsit tot ceea ce a publicat Octavian Scridon și vreau să iau legătura cu cineva din Feldru ca să reedităm tot ce a scris. Anul acesta se împlinesc 100 de ani de la naștere. Fiica cealaltă, Voichița, e la București. M-am întâlnit cu dumneai când a fost aniversarea liceului din Sângeorz, 50 de ani de la înființare. Eu am prezentat o comunicare despre Solomon Haliță, iar dumneai fiind șefa primei promoții, a prezentat o poezie scrisă de tatăl ei.

M. M. Deci, pe ea, n-o afectat-o că tatăl era arestat?

A. D. Nu știu. A trecut peste toate astea. Dar tatăl, din câte îmi zicea, nu amintea nimic. Evita totalmente.

În clasele V-VIII am avut diriginte pe profesorul Pop A. Ioan (Țoga) care a fost închis la Pitești împreună cu un alt sângeorzan, Octavian Alexi, pe care l-au adus mort de la închisoarea de la Pitești. De la Pop A. Ioan îmi vine mie dragostea pentru istorie locală.

M. M. Pe celălalt cum îl chema, pe care l-o adus mort?

A. D. Octavian Alexi.

M. M. Interesant! Și despre viața lor de unde ați aflat? Atunci sau...?

A. D. Tot după 1990.

M. M. V-au spus alții sau ați citit?

Între tinerețe și comunism – interviu cu teologul Alexandru Dărăban

A. D. Am citit și în unele cărți și am mai mers și eu pe la arhive. Profesorul Pop A. Ioan, atunci cu Casa Pionierilor, a fost un cerc de istorie locală. Au reușit să strecoare lucrul acesta, atunci am văzut colecția „Arhiva Someșană”, ediția veche. Probabil, aceea mi-a rămas întipărită în minte dragostea pentru istorie și tradiție locală.

M. M. Dintre colegi erau fii de elemente dușmănoase la care părinții au fost închiși și care să fie prigonii, persecutați?

A. D. Nu, nu știu. Cel puțin din Sângeorz nu știu. Am avut colegi de liceu din Maieru, Rodna, Ilva Mică, Lunca Ilvei, dar nu. N-aveam cum să aflăm atunci.

M. M. Să se poarte profesorii altfel, să-i trateze diferit?

A. D. Nu. Am avut profesori, așa spune spre norocul nostru, care au școlii la rândul lor de dascăli din perioada interbelică. Și aia s-a văzut!

M. M. Vă vorbeau de interbelic? De după 1944?

A. D. Puțin, foarte puțin. Așa, tangențial. Se fereau, se fereau. Mai ales că, tot după 1990 am aflat din mărturisirile profesorului Icu Crăciun de la Maieru, că Sângeorzul a dat cei mai mulți martiri în timpul comunismului.

M. M. Într-un fel sau altul, cred că...

A. D. Și morți și închiși.

M. M. Despre părintele Bunea, se știa c-o fost preot în Sângeorz și condițiile în care a fost? El a fost care a ctitorit biserica din Sângeorz, după aia a fost închis.

A. D. Da! Tot așa am aflat și eu după 1990. Tot ce am aflat, m-am edificat după 1990.

M. M. După 1990?

A. D. Numai după 1990. Că știu că la un moment dat când a fost o resfințire, știu că n-a fost invitat. Încă trăia părintele. S-a evitat.

M. M. Poate că putea fi incomod.

A. D. O fi fost preventivă chestia. Sau, poate, de la o anumită vârstă poate fi imprezvizibil.

M. M. Da, că nu mai avea ce pierde.

A. D. Nu aveau ce să să-i mai facă.

M. M. Aveați chiaburi în sat? Au fost închiși?

A. D. Da, da! Sunt multe familii, o listă de vreo sută de familii.

M. M. Îmi puteți spune niște nume?

A. D. Sunt din familia Haliță, Hâruga...

M. M. Și ce s-a întâmplat cu ei?

A. D. Au fost și în lagăre de muncă, alții n-au mai venit. Practic, primul martir sângeorzan din închisorile comuniste a fost Hâruga Maxim, mort prin 1946 la Aiud. Un tânăr, era tâmplar, dulgher de meserie. E confirmat și de un studiu al d-lui prof. Țărau în Analele Institutului de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca.

M. M. Și ce vârstă avea când a murit?

A. D. Vreo 24 de ani. C-ar fi fost legionar. O strănepoată care trăiește în Cluj mi-a mărturisit că-i povestea mama ei că bătrânii povesteau că era o fire mai rebelă și ar fi cochetat cu tineretul legionar. La vârsta lui, atunci era la curent, era la modă.

M. M. Era o adevărată modă a vremii, să fii ori în Frățiile de Cruce, ori în astea.

A. D. Așa era trendul! Și iară în perioada comunistă, era dezertarea din armată un mod de a protesta față de regimul comunist.

M. M. Ați avut așa ceva în Sângeorz?

A. D. Da!

Maxim (Iuliu-Marius) Morariu

M. M. Cine?

A. D. Flore Tahâș, care a fost împușcat. A dezertat de la Salva-Vișeu.

M. M. Când s-a făcut calea ferată?

A. D. De fapt Telciu-Vișeu. Că în 1938 era făcută calea ferată până la Telciu. Dar comuniștii și-au asumat-o de la Salva la Vișeu.

M. M. Și s-a făcut ceva pentru el? În memoria lui?

A. D. În urma unui document găsit de mine în arhivele din Bistrița, publicat în revista „Pisanii Sângeorzene”, a dat de veste o soră de-a celui decedat, Victoria Petroaie, împreună cu fiica, Marioara Sofineți. Am mers cu dumnealor undeva pe hotarul Sângeorzului, mi-a arătat locul unde a fost împușcat și apoi îngropat fratele, deoarece nu au fost lăsați să-l înmormânteze într-un cimitir din sat. Am luat legătura cu domnul Gheorghe Petrov de la IICCMER, asta a fost prin toamna lui 2013, iar în vara anului 2014 un colectiv coordonat de domnul Petrov i-a găsit osemintele celui împușcat. Au urmat procedurile legale la IML și Parchetul Militar, după care a fost reînsmormântat lângă părinți în cimitirul de pe Glimeie.

M. M. Despre chiaburi când ați aflat, înainte de 1989 sau după?

A. D. După, după.

M. M. Știați că ce s-a întâmplat cu ei? Acasă se vorbea? Oamenii au dispărut efectiv din familii, vecinii nu vorbeau, satul orașul despre ei?

A. D. Mulți dintre cei care au fost încadrați ca și chiaburi i-am prins și eu în viață.

M. M. Veniți din închisoare? Și nu ați fost curioși să-i intervievați sau nu vă povesteau? Erau înfricoșați?

A. D. Știți cum e? Se și temeau. Atâta au fost de înfricați. Vă dau un exemplu, acum, de la Jucu. Un coleg de serviciu povestea despre bunicul lui că pe vremea colectivizării la Jucu, a fost închis vreo doi ani, a avut urmări. Fiica a fost dată afară de la facultate, de la medicină. Bătrânul a fost și pe front. După 1990, povestea cum a fost la ruși prizonier, cum a fost cu frontul spre Germania, dar când i se cerea să vorbească de închisoare se bloca. Atâta zicea: 17. Acesta era numărul treptelor de la sala de anchetă la celulă. Îl târau pe jos, dădea cu capul de trepte, rămânându-i în minte acest număr. Atâta a fost de înfricat. Deci, cam așa și cu țărani din Sângeorz care n-au mărturisit niciunul.

Totuși de sora lui Flore Tahâș, să fac o paranteză, o femeie mai rebelă, totuși e de admirat curajul ei. Pe undeva au luat-o aștia că n-ar fi la locul ei. Așa cum a fost ea, a reușit s-o plesnească cu biciul pe primărița comunistă din vremea respectivă.

M. M. Povestiți-mi tot episodul, cum a fost? Este interesant.

A. D. Și atunci se umbla cu cotele, să-și plătească oamenii dările.

M. M. Cum o chema? Trebuie să rămână în arhivă.

A. D. Victoria Petroaie.

M. M. Și? Povestiți-mi tot.

A. D. Cam așa mărturisește: „m-o considerat că-s nebună, dar știu eu ce-am făcut, i-am dat eu biciul”. Și mai și înjura bătrâna, figură mare: „dar i-am dat eu tot ce-i trebuie. De pe căruță, așa i-am dat niște zbice, de nu i-o mai trebuit nici un impozit, nici o cotă”.

M. M. Fiind chiaburi...

A. D. Știind că fratele ei a fost împușcat, familia lor a avut repercusiuni.

M. M. Interesant! Dar dacă aveți înregistrarea să fie păstrată și la Sighet în arhivă.

A. D. Dar cred că și atunci când a avut deshumarea au fost și televiziuni care au făcut interviuri cu lelea Victoria. Atunci am prins un timp fain.

Între tinerețe și comunism – interviu cu teologul Alexandru Dărăban

M. M. Mi-ați spus atunci, eram student, n-am avut vreme să vin. Ar fi fost interesant.

A. D. Tot în Sângeorz a fost arestat și Leonida Bodi.

M. M. Chiar, despre Bodi știți, ce știți?

A. D. Tot așa, tot după 1990 am aflat. Și din cartea lui Teohar Mihadaș, „Pe Muntele Ebal”, de acolo am aflat și eu. După aceea au apărut studii, articole... Deja s-a scris destul de mult de Mihadaș, despre ce a însemnat... Chiar acuma am găsit în „Lupta Ardealului” despre „Sumanele negre”. Era o chestie generalizată, a luat amploare, așa om prezentau în presa comunistă. Totuși erau un pic speriați, erau obsedați pe undeva.

A existat obsesia asta că s-ar putea odată activa. Ne povestea Gavrilă Mititean că a fost închis la proces cu Mihadaș o vreme și a fost la anchetă închis cu Tonegaru, poetul Tonegaru și mi-o povestit că a zis că Mihadaș n-a vrut să spună nimic. Au adus-o pe nevastă-sa în fața lui și-au bătut-o, țol, de față cu el. Și Mihadaș a pus mâna pe pix și a spus tot ce a avut de spus. Și vă dați seama ce teribile erau anchetele pe el: l-au bătut, n-a spus nimic și au ajuns de-o bătut-o pe nevastă-sa.

M. M. Mihadaș tot în Sângeorz a fost arestat?

A. D. Da. Numai zilele astea, de vreo lună-două am aflat o chestie despre Mihadaș.

M. M. Ce anume?

A. D. Un alt poet, originar din Sângeorz, s-a întâlnit cu Mihadaș în Sângeorz. Mihadaș i-a trosnit două peste față poetului sângeorzean, zicându-i: „cam puțin ți-am dat, meriți mult mai mult”. Asta a fost replica lui dată celui care l-a turnat.

M. M. Mihadaș a rămas profesor după aceea. A reușit să se reabiliteze într-un fel.

A. D. A mai și scris. L-am văzut prin „Steaua”.

M. M. Era totuși o valoare, era păcat să se piardă.

A. D. Era păcat să se piardă.

M. M. Despre Bodi și despre toată mișcarea lui ați aflat după 1990? N-ați aflat, nu s-a auzit? Că i-a împușcat pe Dealul Crucii?

A. D. Nu, nu. Totuși acum mi-aduc aminte cum un văr de-al mamei, când lucram în vacanțe, povestea că era la oi pe munți despre „Gărzile lui Decebal”. Tot așa pe scurt, că pe munți pe la Borșa au acționat. Atâta, mărturisirea vărului lui mama, că a venit la mutare (stână) la ei. Dar n-a mai povestit altul.

M. M. Ascultați „Europa Liberă”? Întrebarea pe care tot timpul o adresez. Nu v-a reclamat nimeni, nu v-o prins nimeni?

A. D. Cam prin 1988/1989 stăteam la socru, pe strada Republicii. Pe acolo treceau toți milițienii. Duminica puneam (aveam un aparat de radio pe lămpi, „Darclee”) să ascult slujba pe „Europa Liberă”. Și deschideam geamul să audă toată lumea. Nu știu care a fost treaba, că nu s-a legat nimeni de viața mea. Nu știu, probabil îi pregăteau sfârșitul lui Ceaușescu.

M. M. În afară de slujbe, care erau emisiunile favorite la „Europa Liberă”?

A. D. Seara pe la ora 22 sau 23 începeau cu România. De atunci îi știu pe Stănișoară, N. C. Munteanu, Hurezeanu, Monica Lovinescu, Bernard, etc.

M. M. Noël Bernard?

A. D. Știu că a fost și atentat împotriva lui.

M. M. Din ce vă informați, în afară de „Europa Liberă”, care vă erau sursele de informare?

A. D. „Vocea Americii” mai era, nu mai erau altele...

M. M. Sursele din țară, în ce măsură vă ajutau să vă informați?

Maxim (Iuliu-Marius) Morariu

A. D. Spre exemplu, despre evenimentele de la Braşov din 1987 aflasem...

M. M. De la „Europa Liberă”?

A. D. De la un unchi de la Braşov, am vorbit doar așa în parabole, nu mai țin minte ce-am zis, dar știu că mi-o confirmat că așa e.

M. M. Erați pregătiți, poate că și țara era pregătită. Despre 1989, despre revoluție, cum ați aflat, când?

A. D. Deja știam de la Timișoara. Din partea noastră erau care aveau copii la Timișoara, la licee, la facultăți și chiar atunci murise bunica (mama tatălui meu), se povestea prin priveghi și în ziua înmormântării. Povestea lumea. Era o anumită detașare, se simțea o anumită descătușare, nu mai era frica, închistarea.

M. M. La Sângeorz au existat reacții, să iasă oamenii în stradă, să protesteze?

A. D. Au ieșit pe la Casa de Cultură, pe la bibliotecă, au aruncat „Omagiile” lui Ceaușescu și voie bună, atâta tot. Eu lucram la ocolul silvic, la pepinieră dintre Sângeorz și Ilva Mică, vedeam cum veneau mașinile cu tricolorul. Atunci mi-am dat seama că-i gata, a căzut Ceaușescu. Practic, la plecarea lui Ceaușescu de la balcon, eram la părintele Algeorge acasă. Atunci am văzut că-i gata.

M. M. Și se transmitea direct la tv...

A. D. Da, da, sigur.

M. M. Când ați simțit momentul maxim de escaladare a cultului personalității lui Ceaușescu și cum s-a repercutat asupra mediului în care ați trăit?

A. D. Festivalul „Cântarea României”. Erau spectacolele acelea, duminica seara la televizor, pe stadioane.

M. M. Cel mai iubit fiu al poporului... Dar pe dumneavoastră când venea el în vizită, nu vă punea să faceți coregrafie?

A. D. Totuși la Bistrița venea. Nu știu dacă a fost vreodată la Sângeorz. Era la un capăt de lume și așa...

M. M. La Bistrița nu v-a pus să faceți coregrafie?

A. D. Nu, nu. Atunci am fost cu o lună înainte când a zis „când a face plopul pere și răchita micșunele”. Aia n-o uit. Și după o lună s-o dus. Manifestări, așa, din 1988 am avut și eu. Îmi plăcea și mie, câteodată, un pahar în plus, știți. Și-n 1988, în august, gata, m-am lăsat de viciu. Și mă întrebauăștia (prieteni) când mă apuc de băut, iar eu le răspundeam: când moare Ceaușescu. Și mai ziceam și pe stradă, cu voce tare, dar nu s-a legat nimeni de mine. A trecut un an și ceva luni și a murit Ceaușescu.

M. M. Nu v-ați mai apucat?

A. D. Nu.

M. M. Ce însemna să fii creștin și ortodox în comunism, sentimentul religios cum era afectat?

A. D. Mare contribuție au avut bunicii, părinții mamei (eu nu le ziceam buna și bunu, ci mama de pe luncă și tata de pe luncă, datorită locului unde locuiau). De mic copil, când mergeam la ei, veci le-am văzut Biblia pe masă. Și mergeau la biserică. Mama de pe luncă (buna) era o mână de femeie, nu știu dacă avea 1,55 m., mică așa. Prin clasa a X-a sau a XI-a, împreună cu o fiica ei, Ana (mama Ana), m-au luat și m-au dus la Nicula. Era pe timpul lui Ceaușescu. Eu țin minte pe ÎPS Arhiepiscop Teofil al Clujului, pe PS Iustinian Chira când era la Cluj, cum erau aduși din sat cu carul tras de boi până sus la mănăstire. Era atunci drum de țară. Nu era ca acum. Pot să zic, timp de 40 de ani, am văzut cum a evoluat infrastructura spre și la mănăstire.

Între tinerețe și comunism – interviu cu teologul Alexandru Dărăban

M. M. Și nu v-a afectat cu nimic că mergeați în comunism la biserică? Nu ați avut probleme la școală să vă excludă din UTC?

A. D. Nu, eu atâta, în UTC am fost. V-am zis, aproape în fiecare an am mers la Nicula. Chiar au început să meargă și părinții mei. Atunci tatăl meu a făcut rost, pe sub mână, de Noul Testament de la Bălgrad, tipărit în 1988. Și acum îl am acasă. Și „Patericul românesc”, prima ediție, a părintelui Ioanichie Bălan, tot așa. Atunci l-am cunoscut pe starețul Cleopa Nanu.

M. M. Da, da, stareț de Nicula.

A. D. Atunci l-am văzut, o fire energică. Dacă fac o comparație, parcă ÎPS Bartolomeu, la fire, parcă aduce un pic, parcă aveau ceva în comun.

M. M. Ați avut bunuri confiscate la începuturile comunismului? Ce s-a întâmplat cu ele, vi s-au restituit? Terenuri? Păduri?

A. D. Nu, că n-a fost colectiv.

M. M. Nici întovărășire?

A. D. Nu, nici. Pădurile au fost confiscate de regimul comunist, pădurile comunale care au fost a grănicerilor, au intrat în patrimoniul statului. După 1989 au fost recăpătate de comunele grănicerești.

Tot după 1989, „mama de pe luncă” (buna) îmi povestea de „tata de pe luncă” (bunu) că ce a pățit când am i-am zis că nu l-am văzut niciodată băut sau să fie mai mult decât băut. El lucra la cariera de piatră din localitate. Când lua salariul se opreau la un bufet care era la intrarea în Sângeorz dinspre Maieru, asta se întâmpla când erau mai tineri. Au consumat ceva mai mult și au început să cânte „Imnul Regal”. „Cred că i-o scuturat careva”, mărturisirea buna, „de atunci n-am mai avut treabă cu el”. N-a făcut închisoare și tot e bine. Pe vremea aceea pentru așa ceva se făcea închisoare, în plin comunism!

M. M. După 1989 au fost oameni care au supraviețuit, de bună-seamă regimului și închisorii, persecuțiilor la Sângeorz? Ce s-a întâmplat cu ei, au fost oarecum puși într-o lumină, credeți că li s-a recunoscut o parte din merite după atâtea suferințe, s-a încercat o compensare a lor la Sângeorz? Pământurile li s-au dat înapoi?

A. D. Și-au cam recăpătat oamenii.

M. M. Dar așa, să fie puși în valoare, să li se dea pensie de urmași sau măcar să fie aduși la o festivitate, ca victime ale comunismului?

A. D. Au fost, de exemplu, preotul greco-catolic Anton Buga, a făcut închisoare sub comuniști, la fel și soția lui care a fost și pe la Târgușor.

M. M. Cum o chema pe ea?

A. D. Silvia Buga. A mai slujit după 1990, au reușit să-și facă și biserică, lângă primărie. I s-au recunoscut sacrificiile și meritele lui.

M. M. A creat comunismul chestiunea asta religioasă, că biserica greco-catolică a fost persecutată, a noastră mai mult sau mai puțin, între ei o sciziune, a fost să se urască mai mult ca înainte, să fie o polemică mai incisivă...?

A. D. A fost o anumită polemică după 1990. Nu folosesc termenul „conflict inter-religios”, dar a fost o dispută. Biserica „Sfântul Nicolae” de pe strada Republicii s-a construit sub păstoriarea părintelui greco-catolic Simion Tanco. Acolo este un lucru comun care leagă ortodocșii de greco-catolici.

M. M. Ce anume?

A. D. Clopotul mare al ieromonahului Ioachim Bâznog.

M. M. Dar l-au confiscat ei.

Maxim (Iuliu-Marius) Morariu

A. D. Nu, nu. Ei au predat clopotul lor, crepat fiind, armatei maghiare de ocupație din timpul Dictatului de la Viena. Le rechiziționau pentru a fi topite. La fel au făcut și cu clopotul lui Bâznog. Greco-catolicii au predat clopotul lor crepat, rămânând cu clopotul cel mare al călugărului ortodox. Am găsit documente în care recunosc că-i clopotul călugărului, făcând cerere către Episcopia Ortodoxă din Cluj ca să le mai fie lăsat spre folosință clopotul până își vor cumpăra altul. A venit anul 1948 și acolo a rămas.

M. M. Biserica e greco-catolică sau ortodoxă?

A. D. Acum e ortodoxă. Ei și-au construit alta nouă, lângă primărie.

M. M. Cum vedeți România după 1989?

A. D. E clar, că democrație există. Cel puțin ne putem exprima liber, putem să scriem, dar a fost un schimb de ștafetă. „Lăstarii” lui Ceaușescu au preluat puterea.

M. M. Ce s-a schimbat în rău și ce s-a schimbat în bine?

A. D. După cum se știe, în comunism primele cadre care le-au recrutat au fost, să nu zic altcumva, mediocrii. În unele documente, găsite de mine în arhivele din Bistrița, să vedeți cum se recrutau cadrele. Spunea la fiecare, studii (4 clase), dacă are vicii, etc. La vicii era trecut că îi place să bea mult. Urma rubrica perspective în care se specifica că era un cadru de nădejde cu largi posibilități de dezvoltare. Cam așa și-au recrutat ei oamenii. S-au înfipt bine în structuri. Și-au crescut copiii, au fost, nu deștepți, șmecheri ca să și-i școlească și, practic, acum asistăm la o dictatură a mediocrității. Din păcate! Și se bagatelizează totul, de doctorat, și-au bătut joc de esența cuvântului. Au început să se facă doctorate la tonă.

M. M. V-ați apucat acum să scrieți o antologie a marilor poeți care au păcătuit într-un fel sau altul în regimul comunist. Cum o vedeți această antologie, ca pe o formă de restituire a memoriei, așa ca pe o răzbunare, ca pe o formă de readucere în atenție în mod echilibrat a anumitor lucruri?

A. D. Eu sunt conștient că o să fie interpretată ca răzbunare, dar eu nu vreau treaba asta. Pur și simplu, o restituire a adevărului. Știți că dracul studiază bine Biblia!

M. M. Da, da, e *teolog* mare.

A. D. Așa și cei vizați. Și-au însușit „Parabola Fiului risipitor”. Că tot ei s-au întors la vițelul gras. Tot ei erau și înainte de 1989. Așa și în breasla aceasta a lor. Dacă vedem bine, toți sunt bine, mersi, în funcții și locuri călduțe. Dar o să scriu o lucrare care se referă la județul Bistrița-Năsăud. Deja am publicat o statistică cu poeziile publicate în ziarul „Ecoul”. Acum mi-am extins cercetările și în presa regiunii Cluj, până în anul 1968 (atunci s-a înființat județul Bistrița-Năsăud și a părut și ziarul „Ecoul”, s.n.), în periodicele PCR-ului: „Lupta Ardealului”, „Tribuna nouă”, „Almanahul literar”, „Steaua”, precum și cele care apăreau în perioada când a existat regiunea Rodna: „Lupta Rodnei”, „Rodna muncitoare”, „Avântul”. Cam asta.

M. M. Apropo de asta, cum credeți că ar trebui asumată memoria asta a comunismului, care ar fi cel mai potrivit mod de a asuma memoria asta, cu bunele, cu relele și cu durerile ei? Ar fi mai potrivit ca astăzi anumiți oameni care au făcut boacăne atunci, să fie judecați, arestați?

A. D. Nu!

M. M. Dați pe seama oprobriului public?

A. D. Nu, nu! Măcar o mărturisire publică. Dacă au făcut anumite fapte, asta ține de dreptul penal și civil.

Eu zic că fiecare județ să aibă un fel de muzeu al comunismului.

M. M. Asta chiar că ar fi o chestie interesantă.

Între tinerețe și comunism – interviu cu teologul Alexandru Dărăban

A. D. Știți cum e, n-au fost numai torționari cu bâta, dar au fost și torționari ai cuvântului. Mulți au fost torționari ai cuvântului. Și de aceea am publicat din „Ecoul” numai poezia, 136 au fost, proza încă n-am dat-o (publicității). Eu îi înțeleg pe aceia care au scris una-două poezii, care au avut obligație de serviciu, dar cei care au scris cinci, șase, șapte ș.a.m.d., deja este o problemă, e un nărav. Au scris la kilogram. Și tare multe surprize vom avea.

M. M. Interesant! dacă mai sunt lucruri interesante pe care credeți că ar trebui să le spuneți sau întâmplări hazlii legate de comunism, de orice fel, în încheierea discuției noastre?

A. D. Vorbeam de clasa politică. Îmi place o zicere a lui Mihai Neamțu care a spus că mulți au intrat în politică „nu să-și slujească neamul, ci neamurile”. O chestie foarte faină. Și cam așa se face în ziua de azi. Vă dați seama când s-a votat pentru atribuirea unei clădiri care să găzduiască „Muzeul comunismului”, majoritatea parlamentarilor de Bistrița-Năsăud au votat împotriva acestei atribuirii. Vă dați seama?

M. M. Știu ei de ce, îi protejează memoria. Vă mulțumesc!

PAROHIA ORTODOXĂ SÂNGEORZ-BĂI III
PREOT PAROH ALEXANDRU BUIA

CONCERT

DE PRICESNE ȘI POEZIE ORTODOXĂ

PARTICIPĂ:

**ANAMARIA MARTI
ANA HOZA
OANA HOZA
ANAMARIA MIHĂILĂ
ALEXANDRU DĂRĂBAN**

DUMINICĂ, 13 AUGUST 2017, ORA 17,00

